МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ІМ. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота(проєкт)

магістр
(рівень вищої освіти)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Виконав: студент другого курсу, групи 8.2814-з
Спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
(код і назва спеціальності)

освітньої програми «Публічне управління та адміністрування»
(назва освітньої програми)
Янчишен Максим Володимирович
(ініціали та прізвище)

Керівник: Ажажа М.А, професор кафедри управління та адміністрування, професор, доктор наук з державного управління
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент Фурсін О.О, доцент кафедри управління та адміністрування, професор, кандидат наук з державного управління
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Кафедра управління та адміністрування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
(код та назва)
Освітня програма Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри д.філос.н.,
проф.Воронкова В.Г. _____
«___» _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ) СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

Янчишен Максим Володимирович
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проєкту) Інноваційні підходи до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку

керівник роботи *Ажажа М.А, професор кафедри управління та адміністрування, професор, доктор наук з державного управління*
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «27» 02.2025 року № 318-С

2.Строк подання студентом роботи 01 грудня 2025 р.

3.Вихідні дані до роботи 1. Формування плану. 2. Формування гіпотези дослідження. 3. Аналіз літературних джерел за останні п'ять років. 5. Методологія дослідження.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) *1. Теоретико-методологічні засади інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку. 2. Аналітико-дослідницькі засади удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Концептуальні характеристики системи МЕР. Порівняльна характеристика складових місцевого економічного розвитку. Альтернативні джерела фінансування програм місцевого розвитку. Порівняльна таблиця функцій позабюджетних фінансових ресурсів. Аналіз методологічних підходів та інструментів фінансування МЕР. .

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Ажажа М.А, професор кафедри управління та адміністрування, професор	01.10.25	
Розділ 2	Ажажа М.А, професор кафедри управління та адміністрування, професор	01.12.25	
Нормоконтроль	Венгер О.М., доцент кафедри управління та адміністрування		

7. Дата видачі завдання 30 червня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	З'ясувати теоретичні засади формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку	15.09.25	
2	Сформувати понятійно-категоріальний апарат інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку	01.10.25	
3	Розкрити методи інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку	15.10. 24	
4	Виявити діагностику проблем інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку	30.10.25	
5	Дослідити напрями удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку	17.11.25	
6	Запропонувати інструменти удосконалення інноваційних підходів програм місцевого економічного розвитку	25.11.25	
7	Обґрунтувати складові інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку	30.11.25	
8	Розробити практичні рекомендації щодо удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку	02.12.25	

Студент _____ М. В. Янчишен
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проєкту) _____ М.А. Ажажа
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М.Венгер
(підпис) (ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Янчишен Максим Володимирович. Інноваційні підходи до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», науковий керівник Ажажа М.А. Запорізький національний університет. Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні. Кафедра управління та адміністрування, 2025.

В кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-методологічні засади інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку. Розглянуто особливості напрямів удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку. Певна увага приділяється виявленню перспектив і недоліків напрямів удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку.

Ключові слова: МІСЦЕВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ, МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ, ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ, ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО, ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ, ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ.

ABSTRACT

Yanchyshen Maksym. Innovative Approaches to Forming Sources of Funding for Local Economic Development Programmes.

Qualifying work for obtaining a master's degree in higher education, specialty 281 «Public management and administration», supervisor M. Azhazha. Zaporizhzhia National University. Engineering Educational and Scientific Institute named after Y. Potebny. Department of management and administration, 2025.

The qualification paper examines the theoretical and methodological foundations of innovative approaches to forming sources of funding for local economic development programs. It explores the specific characteristics of ways to improve innovative approaches to sourcing finance for local economic development programs. Particular attention is paid to identifying the prospects and drawbacks of improving innovative approaches to the formation of funding sources for local economic development programs.

Keywords: LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT, FINANCIAL PROVISION, SOURCES OF FUNDING, LOCAL BUDGETS, INNOVATIVE FINANCIAL INSTRUMENTS, PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP, GRANT FUNDING, INVESTMENT ACTIVITY, TERRITORIAL COMMUNITIES, DECENTRALIZATION.

.

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 13

1.1. Теоретичні засади місцевого економічного розвитку 13

1.2. Джерела фінансування програм місцевого економічного розвитку: класифікація та сучасні підходи 22

1.3. Методологічні підходи та інноваційні інструменти формування джерел фінансування місцевого економічного розвитку 23

Висновки до першого розділу 42

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 44

2.1. Сучасний стан та тенденції фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні 44

2.2. Світовий досвід впровадження інноваційних інструментів фінансування місцевих програм 56

2.3. Цифрові платформи краудфандингу в Європі та Північній Америці як інструмент фінансування локальних проєктів 68

2.4. Обґрунтування напрямів удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку 76

Висновки до другого розділу 89

ВИСНОВКИ 92

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Сучасний етап розвитку України характеризується поглибленням процесів децентралізації, розширенням повноважень органів місцевого самоврядування та зростанням їх відповідальності за забезпечення сталого економічного розвитку територіальних громад. У цих умовах ключовим чинником ефективної реалізації стратегій і програм місцевого економічного розвитку є наявність достатніх, стабільних та диверсифікованих джерел фінансування.

Традиційна модель фінансового забезпечення місцевого розвитку, що базується переважно на ресурсах місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертах, виявляється недостатньо ефективною в умовах зростання соціально-економічних викликів, обмеженості бюджетних ресурсів та підвищення потреб у фінансуванні інфраструктурних, інноваційних і відновлювальних проєктів. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах економічної нестабільності, структурних трансформацій економіки та необхідності післякризового й післявоєнного відновлення територій.

Водночас глобальні тенденції розвитку місцевих економік засвідчують зростаючу роль інноваційних фінансових інструментів і механізмів, таких як публічно-приватне партнерство, залучення прямих інвестицій, грантове фінансування, використання муніципальних облігацій, фондів місцевого розвитку, краудфандингових платформ, а також цифрових фінансових технологій. Успішна імплементація таких підходів потребує науково обґрунтованих рішень щодо їх адаптації до інституційних, правових та економічних умов функціонування територіальних громад в Україні.

Додаткову актуальність темі надає необхідність підвищення фінансової спроможності громад та їх інвестиційної привабливості, що є передумовою створення робочих місць, розвитку підприємництва та покращення якості життя населення. В умовах інтеграції України до європейського економічного

простору особливого значення набуває узгодження механізмів фінансування програм місцевого економічного розвитку з принципами сталого розвитку, прозорості, ефективності та підзвітності публічних фінансів, що відповідають стандартам Європейського Союзу.

Крім того, цифровізація публічного управління та фінансових процесів відкриває нові можливості для формування та управління джерелами фінансування місцевого розвитку, зокрема через впровадження електронних платформ залучення інвестицій, автоматизацію бюджетного планування та моніторингу використання коштів. Водночас недостатня теоретична розробленість і практична апробація таких інноваційних підходів у діяльності органів місцевого самоврядування зумовлює потребу в комплексних наукових дослідженнях у цій сфері.

Таким чином, дослідження інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку є актуальним з огляду на сучасні виклики територіального розвитку, потреби підвищення фінансової самодостатності громад та необхідність впровадження ефективних, прозорих і стійких механізмів фінансування, що забезпечують довгостроковий соціально-економічний розвиток на місцевому рівні.

Узагальнення наукових підходів українських дослідників свідчить про наявність значного теоретико-методологічного доробку у сфері управління фінансовими ресурсами та стратегічного планування розвитку територій.

У наукових працях вітчизняних учених значна увага приділяється проблематиці трансформації бюджетних відносин та розвитку механізмів фінансової автономії громад в умовах зростання кризових викликів. Зокрема, Т. Буй та О. Прімєрова розкривають концептуальні засади функціонування фінансової системи в умовах воєнного стану, визначаючи адаптивність місцевих бюджетів як інструмент підвищення прозорості та підзвітності органів влади. Проблеми регіональної диференціації та подолання диспропорцій у наповненні муніципальних скарбниць через призму збройної агресії ґрунтовно досліджено у працях У. Ватаманюк-Зелінської та О.

Казакової, які обґрунтовують необхідність переходу від фрагментарної оптимізації до системного вирівнювання податкоспроможності. Теоретичні аспекти інноваційних джерел фінансування інвестиційного розвитку регіонів представлені у розвідках Н. Версаль, Я. Дудника, Р. Грицько, Л. Квасній та Г. Шушпанової. Теоретико-методологічні засади ідентифікації функціональних типів територій та інструментарій стимулювання їхнього розвитку ґрунтовно розглядаються у працях І. Сторонянської, яка акцентує увагу на міжсуб'єктному характері формування ресурсного потенціалу громад. Питання цифрової трансформації управлінських процесів та їх впливу на взаємодію влади і бізнесу досліджено у працях В. Воронкової, Н. Метеленко, М. Ажажі, які обґрунтовують роль цифрових платформ у спрощенні адміністративних процедур. Окремий науковий блок, присвячений фінансовим аспектам розвитку економіки в умовах діджиталізації та залученню молодих учених до інноваційного пошуку, становлять праці Н.Хрущ, Р. Квасницької та І. Форкун.

Питання залучення альтернативних інвестицій та екологічно спрямованого фінансування («зелених» облігацій) у повоєнній відбудові України висвітлено у працях О. Варченко, А. Драгана та І. Артюха. Інституційні форми взаємодії публічної влади та бізнесу, зокрема механізми державно-приватного партнерства, розкривають у своїх дослідженнях О.Пирог, М. Томич та М. Вороновська, наголошуючи на їхньому потенціалі для відновлення інфраструктури в умовах обмежених бюджетних ресурсів. Також значний внесок у розвиток теорії муніципальних запозичень та використання ринку облігацій зробили В. Коваленко та І. Лютий.

Узагальнення наведених наукових підходів українських учених свідчить про наявність ґрунтовного теоретико-методологічного підґрунтя дослідження фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку. Водночас аналіз літератури дозволяє констатувати, що питання комплексного поєднання організаційно-правових, інституційних і цифрових механізмів формування позабюджетних джерел (таких як краудфандинг та грантові платформи),

особливо в умовах воєнного стану, залишаються недостатньо систематизованими та потребують подальшого наукового опрацювання.

Мета магістерської роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо впровадження інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку.

Об’єкт дослідження – процес фінансового забезпечення програм місцевого економічного розвитку в територіальних громадах.

Предмет дослідження – механізми формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

– визначити теоретичні засади місцевого економічного розвитку;

– проаналізувати джерела фінансування програм місцевого економічного розвитку: класифікація та сучасні підходи;

– дослідити методологічні підходи та інноваційні інструменти формування джерел фінансування місцевого економічного розвитку;

– зробити оцінку сучасного стану та тенденцій фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні;

– провести аналіз світового досвіду впровадження інноваційних інструментів фінансування місцевих програм;

– зробити дослідження цифрових платформ краудфандингу в Європі та Північній Америці як інструмент фінансування локальних проєктів;

– обґрунтувати напрями удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, що забезпечили системний та міждисциплінарний підхід до вирішення завдань формування та диверсифікації джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку в умовах децентралізації та цифрової трансформації публічних фінансів. Методи теоретичного узагальнення та контент-аналізу застосовано

для осмислення наукових підходів до фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку, трансформації бюджетних та позабюджетних джерел фінансування, а також ролі інноваційних фінансових інструментів у розвитку територіальних громад, що дало змогу сформувати концептуальну основу дослідження. Компаративний аналіз використано для порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку, зокрема у частині застосування публічно-приватного партнерства, грантових механізмів, муніципальних фінансових інструментів та цифрових платформ фінансування, з метою адаптації кращих міжнародних практик до умов України. Метод моделювання покладено в основу розроблення узагальненої моделі формування інноваційних джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку, яка передбачає інтеграцію бюджетних, інвестиційних, грантових та альтернативних фінансових ресурсів із використанням цифрових інструментів управління. Системний підхід забезпечив комплексне дослідження організаційно-економічних механізмів фінансового забезпечення програм місцевого розвитку як відкритої багаторівневої системи, що функціонує у взаємодії органів місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості та міжнародних інституцій. Емпіричні та статистичні методи, зокрема аналіз офіційних статистичних даних, експертні оцінки та опитування представників органів місцевого самоврядування та бізнес-середовища, використано для виявлення ключових факторів впливу інноваційних фінансових інструментів на ефективність реалізації програм місцевого економічного розвитку та інвестиційну привабливість територій. Метод аналізу ієрархій застосовано для визначення пріоритетності джерел фінансування програм місцевого розвитку та обґрунтування вибору найбільш ефективних фінансових інструментів залежно від стратегічних цілей територіальних громад. Графічний метод використано для наочної візуалізації структури джерел фінансування, взаємозв’язків між суб’єктами фінансового забезпечення та динаміки залучення фінансових ресурсів у програми місцевого економічного розвитку.

Інформаційну базу дослідження становлять положення сучасної теорії публічних фінансів і публічного управління (Good Governance), теорії сталого розвитку та теорії суспільного вибору, результати наукових досліджень у сфері місцевого економічного розвитку та фінансової децентралізації, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, звіти Світового банку, матеріали міжнародних фінансових організацій, нормативно-правові акти України та Європейського Союзу.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в: уточненні теоретичних підходів до визначення джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку з урахуванням сучасних умов децентралізації; систематизації інноваційних фінансових інструментів, що можуть застосовуватися органами місцевого самоврядування для реалізації програм розвитку; удосконаленні механізмів залучення позабюджетних ресурсів (інвестицій, грантів, коштів приватного сектору) до фінансування місцевого економічного розвитку; розробленні практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів у програмах місцевого розвитку.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості їх використання: органами місцевого самоврядування при розробленні та реалізації програм місцевого економічного розвитку; у процесі формування стратегій розвитку територіальних громад та фінансових планів їх реалізації; для підвищення інвестиційної привабливості територій та ефективності використання бюджетних і позабюджетних ресурсів; у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін з публічного управління, місцевих фінансів та регіональної економіки.

Апробація результатів опубліковано в матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції «Вплив штучного інтелекту на розвиток людини, суспільства, освіти, культури, економіки в умовах війни і поствоєнного відновлення», 21–22 листопада 2025 року, м. Запоріжжя.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні засади місцевого економічного розвитку

Поняття місцевого економічного розвитку в науковому дискурсі трактують як процес підвищення економічної ефективності, зайнятості, інвестиційної привабливості та добробуту на рівні територіальних громад. Зазначена категорія включає як процеси, так і цілі, що потребують відповідного фінансового забезпечення через програмне планування та бюджетні механізми. Формування програм місцевого економічного розвитку пов’язано з розробленням стратегічних документів, що визначають напрями соціально-економічного розвитку території на тривалий період. Програми такого типу часто включають компоненти інфраструктурних інвестицій, підтримку підприємницької діяльності, розвиток соціальних послуг тощо, і їх реалізація потребує фінансової підтримки на рівні територіальних громад (ТГ), районів та міст.

Українські науковці також наголошують, що формування фінансового потенціалу місцевого розвитку існує в межах «бюджетної автономії», що є складовою місцевого самоврядування та визначається частиною фінансових ресурсів, якими органи місцевого самоврядування можуть розпоряджатися самостійно, відповідно до законодавства. Дехто з дослідників надає особливого значення оптимальній структурі доходів і видатків бюджету, яка має відповідати функціям місцевої влади та програмним завданням.

Поняття «місцевий економічний розвиток» (МЕР) в українській науково-практичній літературі трактується як процес цілеспрямованих змін у

місцевій економіці, спрямований на підвищення добробуту населення, конкурентоспроможності території та якості життя громадян, що визначення враховує не лише збільшення економічних показників, але й комплексне поліпшення умов життя та ефективне використання локальних ресурсів.

Як зазначає Петро Мавко, МЕР тісно пов'язаний з поняттями місцевого розвитку і економічного розвитку – це безперервний керований процес змін місцевого середовища з метою підвищення стандартів життя членів місцевої спільноти. Такий підхід підкреслює соціальний та управлінський вимір місцевого економічного розвитку, що не зводиться лише до економічного зростання, але включає і якісні аспекти життя громади [49].

Під економічним розвитком слід розуміти тривалий у часі процес трансформацій в економічній системі, який охоплює як кількісні зміни, що проявляються у зростанні обсягів виробництва, так і якісні перетворення, пов'язані із соціально-економічним прогресом. Сукупний вплив цих змін призводить до підвищення рівня добробуту суспільства в цілому.

У цьому контексті простежується тісний взаємозв'язок між поняттями економічного розвитку та економічного зростання, водночас між ними існує принципова відмінність. Економічне зростання є економічною категорією, що характеризується передусім кількісними показниками, ключовими серед яких виступають валовий внутрішній продукт (ВВП) та валовий національний продукт (ВНП), хоча коло таких індикаторів не обмежується лише ними. До додаткових показників можуть належати рівень концентрації підприємств на певній території, показники зайнятості населення, рівень доходів та інші параметри, що відображають динаміку економічної активності.

Разом з тим, економічний розвиток включає також зміни якісного характеру, що відображають соціально-економічний прогрес. Йдеться про зростання добробуту суспільства в широкому розумінні, що охоплює не лише рівень споживання товарів і послуг, придбаних на ринку, а й низку нематеріальних складових, таких як умови життя, соціальна безпека, доступ до освіти, охорони здоров'я та інших суспільних благ.

У науковій літературі економічний розвиток визначається також як процес формування добробуту шляхом мобілізації людських, фінансових, капітальних, матеріальних і природних ресурсів з метою виробництва товарів і послуг, здатних конкурувати на ринку. Таке трактування, запропоноване професором Едвардом Блейклі, представником американської школи місцевого планування та розвитку, підкреслює ресурсний і результативний характер економічного розвитку [29].

Центральною категорією економічного розвитку є добробут, який має подвійний вимір. По-перше, йдеться про добробут окремого споживача, що визначається рівнем задоволення його індивідуальних потреб і описується через функцію індивідуальної корисності. По-друге, виділяється суспільний добробут, який відображає ступінь задоволення загальносуспільних потреб та характеризується функцією суспільного добробуту.

Згідно з положеннями теорії економічного розвитку, зростання рівня добробуту окремого мешканця сприяє підвищенню суспільного, або публічного, добробуту громади в цілому. Таким чином, економічне зростання, що забезпечує загальний добробут суспільства, виступає однією з ключових цілей економічного розвитку загалом і місцевого економічного розвитку зокрема. У цьому зв’язку важливим є усвідомлення взаємопов’язаності понять розвитку, місцевого розвитку, економічного розвитку та місцевого економічного розвитку, які перебувають у логічному та ієрархічному взаємозв’язку. З огляду на це доцільно перейти до розгляду базового поняття дослідження – місцевого економічного розвитку (МЕР). Формування чіткого та змістовного визначення цього поняття є необхідною умовою забезпечення концептуальної послідовності подальшого аналізу та уникнення термінологічної неоднозначності.

На думку В. Федюка, МЕР полягає у комплексному підході, стратегічному партнерстві та спільній цілеспрямованій діяльності місцевої влади, бізнесу, громадськості та інших зацікавлених сторін, спрямованій на найбільш ефективне використання потенціалу територіальної громади та її

конкурентних переваг [70], досягнення запланованих цілей місцевої економічної політики, забезпечення розвитку підприємництва та залучення інвестицій, отримання економічної вигоди (користі) й позитивного соціального впливу, зростання добробуту та підвищення якості життя мешканців.

Місцевий економічний розвиток виступає стратегічним інструментом забезпечення економічного зростання територіальної одиниці шляхом стимулювання підприємницької активності, інтенсифікації інвестиційних процесів та впровадження інноваційних рішень. Ефективна реалізація політики МЕР на практиці ґрунтується на сукупності концептуальних положень, принципів та методичних правил, серед яких доцільно виокремити наступні:

- МЕР базується на стратегічному партнерстві між органами місцевого самоврядування та бізнес-середовищем, що забезпечує формування довгострокової та реалістичної візії майбутнього розвитку території;
- головним суб’єктом процесу є місцева громада (або міжмуніципальне об’єднання громад), зорієнтована на досягнення спільних цілей;
- реалізація МЕР здійснюється через механізми стратегічного планування, системного підходу, програмування та проєктного менеджменту відповідно до пріоритетних напрямів;
- МЕР розглядається як безперервний ітераційний процес і постійна діяльність, а не як статична фіксація поточного стану чи ситуативних показників;
- відсутність універсальних шаблонів зумовлена унікальністю ресурсного потенціалу та конкурентних переваг кожної громади, що вимагає застосування гнучких, інклюзивних та креативних підходів до розв’язання локальних проблем;
- фундаментальним чинником і рушійною силою МЕР є капіталізація місцевих конкурентних переваг, що слугують базисом для визначення економічних та інвестиційних пріоритетів;

– процес управління МЕР передбачає систематичний моніторинг виконання запланованих заходів та об’єктивну оцінку досягнутих результатів;

– ключовим критерієм ефективності МЕР виступає рівень задоволення потреб мешканців, що виражається у підвищенні добробуту, покращенні якості життя та зростанні соціальних стандартів;

– розвиток територій має бути спрямований на реалізацію довгострокових стратегічних цілей за умови забезпечення видимих позитивних ефектів у короткостроковій перспективі;

– принципи прозорості та підзвітності є обов’язковими атрибутами МЕР, оскільки вони сприяють залученню громадськості та виступають запорукою дієвості реалізованих програм.

Для глибшого розуміння природи місцевого економічного розвитку та ідентифікації його фундаментальних характеристик доцільно провести систематизацію основних засад МЕР, що дозволить чітко розмежувати суб’єктні, процесні та результативні аспекти формування стратегій зростання територій. Узагальнену структуру цих принципів та їхній змістовний склад представлено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Концептуальні характеристики системи МЕР

Категорія	Характеристика принципу МЕР	Зміст та спрямованість
Суб’єктна	Громадоцентрованість та партнерство	Взаємодія влади, бізнесу та громади як рівноправних суб’єктів розвитку.
Методологічна	Проєктно-стратегічний підхід	Використання планування, програмування та моніторингу як основних інструментів.
Процесна	Безперервність та динамічність	Розгляд МЕР як постійної ітераційної діяльності, а не разового заходу.
Ресурсна	Конкурентна ідентичність	Орієнтація на унікальні внутрішні переваги та місцевий потенціал громади.
Управлінська	Гнучкість та інклюзивність	Здатність адаптувати моделі управління до специфічних проблем та умов середовища.
Результативна	Соціально-економічний ефект	Пріоритет зростання якості життя населення та добробуту громади.
Етична	Прозорість та підзвітність	Забезпечення відкритості процесів для підвищення довіри інвесторів та мешканців.

Наведена систематизація свідчить про те, що місцевий економічний розвиток є багатогранною системою, де фінансова складова виступає не просто ресурсом, а інструментом реалізації соціально-економічних пріоритетів громади. Орієнтація на конкурентну ідентичність та інклюзивність вимагає пошуку нових, адаптивних механізмів фінансування. У цьому контексті особливої актуальності набуває перехід від традиційного бюджетного утримання до використання інноваційних фінансових інструментів, що буде детально розглянуто у наступних підрозділах дослідження.

Незважаючи на широке використання поняття «місцевий економічний розвиток» у наукових дослідженнях і практиці публічного управління, на сьогодні відсутнє його уніфіковане визначення. У більшості випадків МЕР описується через сукупність його цілей, зокрема з акцентом на пояснення того, чому місцевий економічний розвиток має важливе значення для територіальних громад. У такому контексті МЕР розглядається як процес, що сприяє створенню нових підприємств, формуванню додаткових робочих місць та підвищенню якості життя населення.

Подальший розвиток цього підходу дозволяє трактувати місцевий економічний розвиток як процес, що позитивно впливає на зростання та структурну перебудову локальної економіки, а відтак забезпечує покращення загального економічного стану територіальної громади.

У сучасних наукових дослідженнях українських учених місцевий економічний розвиток розглядається як багатовимірне явище, що формується під впливом взаємопов’язаних економічних, соціальних, інституційних та екологічних чинників. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити результати розвитку територіальних громад, виходячи не лише з динаміки економічних показників, а й з рівня соціального добробуту, ефективності управління та екологічної збалансованості. Для систематизації зазначених підходів доцільно здійснити їх порівняльний аналіз, представлений у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Порівняльна характеристика складових місцевого економічного розвитку

Складова місцевого економічного розвитку	Змістовна характеристика	Ключові результати для територіальної громади
Економічна	Зростання обсягів виробництва, розвиток підприємництва, підвищення рівня зайнятості населення, активізація інвестиційної діяльності, збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів	Підвищення фінансової спроможності громади, розширення ресурсної бази місцевих бюджетів, створення нових робочих місць
Соціальна	Поліпшення умов життя населення, підвищення доступності та якості базових соціальних послуг, розвиток соціальної інфраструктури, забезпечення соціального захисту населення	Зростання рівня добробуту та соціальної згуртованості громади, підвищення якості життя
Інституційна	Підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, розвиток механізмів публічного управління, формування партнерства між владою, бізнесом і громадськістю	Зміцнення управлінського потенціалу громади, підвищення довіри до органів влади, покращення інвестиційного клімату
Екологічна	Раціональне використання природних ресурсів, збереження довкілля, впровадження екологічно безпечних технологій та принципів сталого розвитку	Забезпечення екологічної безпеки, збереження природного потенціалу території для майбутніх поколінь

Наведений порівняльний аналіз свідчить, що місцевий економічний розвиток не може розглядатися виключно як результат економічного зростання. Його ефективність визначається гармонійним поєднанням економічних, соціальних, інституційних та екологічних складових, кожна з яких виконує самостійну, але взаємодоповнюючу функцію. Такий комплексний підхід створює підґрунтя для сталого розвитку територіальних громад, підвищення їх конкурентоспроможності та якості життя населення, а також формує передумови для ефективного планування й фінансового забезпечення програм місцевого економічного розвитку.

Галина Васильченко, аналізуючи МЕР у контексті впливу прямих іноземних інвестицій, відзначає, що локалізація інвестицій та залучення зовнішніх ресурсів є важливою складовою ефективного місцевого

економічного розвитку, що створює умови для зростання продуктивності та інтеграції місцевої економіки у глобальні процеси [32].

Українська специфіка МЕР зумовлена рядом факторів:

- децентралізація повноважень – місцеві громади отримують більше фінансових та адміністративних ресурсів для управління своїм розвитком;
- різний рівень фінансової спроможності громад, що визначає неоднакові можливості для реалізації програм розвитку;
- виклики воєнного стану, що посилюють потребу в адаптації стратегій розвитку до нових умов;
- соціальна нерівність та демографічні зміни, що впливають на структуру локальної економіки та можливості її відродження.

Ефективність місцевого економічного розвитку значною мірою визначається рівнем професійної компетентності посадових осіб органів місцевого самоврядування та їх здатністю здійснювати результативне управління економічним розвитком територіальної громади. Реалізація такого управління забезпечується застосуванням відповідного комплексу управлінських інструментів і механізмів [70].

Зокрема, важливу роль відіграє розроблення якісних, науково обґрунтованих програм і планів, що відповідають визначеним у стратегії розвитку громади цілям і пріоритетним напрямам. Не менш значущим є здійснення належного регуляторного впливу та формування сприятливого середовища для економічного зростання, що передбачає використання стимулюючих інструментів, таких як забезпечення доступу до земельних ресурсів, спрощення адміністративних процедур та інших механізмів підтримки економічної активності.

Вагомою складовою управління місцевим економічним розвитком є продуктивне та раціональне використання наявних місцевих ресурсів, а також ефективне застосування публічних фінансових коштів, при якому бюджетне фінансування має виконувати роль каталізатора залучення та мультиплікації приватних інвестицій.

Крім того, управлінські зусилля мають бути спрямовані на реалізацію заходів із розвитку місцевих мікропідприємств, малого та середнього бізнесу з урахуванням їхніх специфічних потреб і потенціалу. Важливе значення має також професійний підхід і здійснення конкретних дій щодо залучення приватних інвестицій як вітчизняного, так і іноземного походження.

У процесі управління доцільним є використання різноманітних фінансових і нефінансових інструментів, зокрема таких, як корпоратизація комунальних підприємств, застосування механізмів муніципальних запозичень, надання гарантій та інших інструментів фінансової підтримки. Окреме місце посідає використання можливостей державно-приватного партнерства як ефективного механізму реалізації проєктів розвитку.

Важливим елементом управління місцевим економічним розвитком є практична реалізація проєктів розвитку із залученням різних джерел фінансування, у тому числі коштів міжнародних організацій та донорських інституцій. Поряд із цим необхідною є підтримка реалізації інвестиційних проєктів приватного сектору, насамперед тих, що мають стратегічне значення для довгострокового розвитку територіальної громади.

Не менш актуальним напрямом є здійснення заходів, спрямованих на розвиток людського потенціалу громади та адаптацію ринку праці до потреб бізнес-середовища. Завершальною, але важливою складовою ефективного управління місцевим економічним розвитком виступає результативне застосування інструментів територіального маркетингу та брендингу, що сприяє підвищенню впізнаваності та привабливості громади для інвесторів, мешканців і партнерів.

Таким чином, місцевий економічний розвиток передусім полягає у максимально повному розкритті та використанні потенціалу територіальної громади, усвідомленні й реалізації її конкурентних переваг, а також у застосуванні системного підходу до вдосконалення інфраструктури. Важливою складовою цього процесу є постійна готовність органів місцевого самоврядування підтримувати зростання місцевого бізнесу, формування

високого рівня спроможності громади до залучення інвестицій та здатності ефективно використовувати різноманітні фінансові й нефінансові інструменти місцевого економічного розвитку. Реалізація зазначених завдань потребує наявності дієвого лідерства, чіткого стратегічного бачення перспектив розвитку, а також належного рівня інституційної, організаційної та фінансової спроможності територіальної громади.

Доцільно також відзначити, що досягнення вищих економічних показників і, відповідно, зростання фіскальної самодостатності та зменшення залежності від субвенцій і дотацій з державного бюджету сприяють підвищенню стійкості територіальної громади. Це, у свою чергу, позитивно впливає на її готовність протистояти складним викликам, кризовим явищам і зовнішнім шокам в умовах повномасштабної війни, розв’язаної російською федерацією проти України.

Подолання комплексних і багатогранних проблем, спричинених війною, зокрема таких як спад виробництва, руйнування інфраструктури, міграційні процеси, зростання рівня безробіття та інші негативні явища, потребуватиме професійного та системного підходу до формування планів післявоєнної відбудови з акцентом на економічний розвиток. Саме ретельно обґрунтовані та стратегічно сплановані заходи у сфері місцевого економічного розвитку, на нашу думку, здатні забезпечити економічне відродження територій, відновлення й модернізацію інфраструктури, утвердження соціального добробуту та згуртованості населення, а також підвищення конкурентоспроможності територіальних громад.

1.2. Джерела фінансування програм місцевого економічного розвитку: класифікація та сучасні підходи

Фінансове забезпечення програм місцевого економічного розвитку формується на основі доходів місцевих бюджетів, міжбюджетних трансфертів, грантового та інвестиційного фінансування. У класичному бюджетному підході місцеві бюджети мають ресурси, що формуються за рахунок податків, зборів, платежів та інших доходів, а також міжбюджетних трансфертів – субвенцій та субсидій з державного бюджету.

Важливим теоретичним підходом є концепція фінансової спроможності територіальних громад, що передбачає наявність достатнього рівня доходів для виконання покладених на місцеву владу функцій і реалізації програм розвитку. У монографічних дослідженнях подано економіко-математичні моделі оцінювання фінансового потенціалу регіону і бюджетної спроможності, які можуть бути застосовані й на місцевому рівні.

Українські вчені підкреслюють, що фінансове забезпечення місцевих програм не обмежується лише бюджетними ресурсами [67]. У сучасних економічних умовах дедалі більшого поширення набувають альтернативні та інноваційні джерела фінансування, зокрема:

– публічно-приватне партнерство (ППП), яке дозволяє залучати інвестиції приватного сектору в реалізацію інфраструктурних та соціально значущих проектів;

– проєктне фінансування та гранти міжнародних організацій як додаткові джерела ресурсів для програм розвитку;

– міжнародні позики та фінансові інструменти, що використовуються під гарантії держави чи місцевих громад.

Аналіз наукових джерел також показує, що для ефективного фінансового забезпечення місцевого розвитку необхідно враховувати правове та регуляторне середовище. Нормативно-правові акти, які визначають

бюджетну та фінансову політику в Україні, встановлюють можливі джерела фінансування та механізми розподілу ресурсів між рівнями влади. Останні оновлення в законодавстві, зокрема нові методики щодо фінансового забезпечення проєктів та програм, передбачають такі джерела, як грантове фінансування, боргові інструменти та пряме бюджетне фінансування [62].

Фінансове забезпечення програм місцевого економічного розвитку є ключовим елементом ефективної реалізації стратегій територіальних громад. У контексті децентралізації фінансова самостійність місцевого рівня значною мірою визначається здатністю громад ефективно мобілізувати традиційні та альтернативні джерела фінансування, забезпечуючи сталість розвитку, підвищення добробуту населення та адаптацію до сучасних викликів, включно з наслідками війни. Аналіз цих джерел є актуальним завданням сучасної науки місцевого управління та фінансів.

Науковці відзначають, що джерела фінансування місцевого економічного розвитку варто розглядати як комплекс можливих фінансових ресурсів, які використовуються для реалізації програм соціально-економічного характеру на рівні територіальних громад. З одного боку, це традиційні бюджетні інструменти, що формуються у межах бюджетної системи України; з іншого – альтернативні джерела, що залучають позабюджетні ресурси, інвестиційні та міжнародні кошти [30].

Традиційні джерела фінансування поділяються на державні та місцеві (бюджетні), тоді як альтернативні включають різноманітні механізми залучення позабюджетних коштів, партнерства з приватним сектором, донорську підтримку та інноваційні фінансові інструменти:

1. Доходи місцевих бюджетів [36].

Місцеві бюджети є основою фінансового забезпечення програм місцевого розвитку. Доходна частина місцевих бюджетів формується за рахунок власних податкових та неподаткових надходжень, а також трансфертів із державного бюджету. Основними податковими надходженнями є частина податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), місцеві податки та збори,

що належать до джерел місцевих бюджетів. Важливою складовою традиційних джерел фінансування є субвенції та дотації, які компенсують невідповідність між видатковими обов'язками та доходною базою місцевих бюджетів. Це особливо актуально для маломістких та сільських громад, що мають обмежену податкову базу і потребують зовнішнього фінансового забезпечення для реалізації первинних програм розвитку [48].

2. Міжбюджетні трансферти.

Система міжбюджетних трансфертів в Україні покликана забезпечувати вирівнювання бюджетної спроможності територіальних громад, що дає змогу менш забезпеченим громадам фінансувати важливі соціальні та інфраструктурні програми. Трансферти передбачають певні умови їх використання, що, з одного боку, сприяє фінансовій стабільності, а з іншого – може обмежувати гнучкість місцевих фінансів у реалізації стратегічних ініціатив [51].

3. Позики та кредити.

Одним із традиційних джерел фінансування капітальних видатків місцевих програм є використання позик та кредитів, зокрема, у формі муніципальних запозичень. Попри те, що доступ громад до кредитних ресурсів часто обмежений через низький рівень кредитоспроможності або правові обмеження, у деяких випадках кредити виступають інструментом співфінансування інфраструктурних проєктів, що важливо для реалізації довгострокових інвестиційних програм, які не можуть бути повністю профінансовані з поточних бюджетних надходжень [62].

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів органи місцевого самоврядування все частіше звертаються до альтернативних джерел фінансування програм місцевого розвитку. Такі джерела дозволяють залучати додаткові фінансові, інвестиційні та організаційні ресурси для реалізації інфраструктурних, соціальних та економічних проєктів на місцевому рівні. Використання альтернативних механізмів фінансування сприяє підвищенню фінансової самостійності територіальних громад, розвитку партнерства з

бізнесом та громадським сектором, а також впровадженню інноваційних підходів до управління місцевим розвитком. Для оцінки їх ефективності доцільно здійснити порівняльний аналіз основних альтернативних джерел фінансування [61].

Таблиця 1.3 – Альтернативні джерела фінансування програм місцевого розвитку

Джерело фінансування	Характеристика	Переваги	Недоліки	Сфера застосування
Державно-приватне партнерство (ДПП)	Співпраця органів влади з приватним сектором	Залучення інвестицій, розподіл ризиків	Складність договірних процедур	Інфраструктура, ЖКГ, транспорт
Гранти міжнародних організацій	Безповоротна фінансова допомога	Не потребують повернення коштів	Високі вимоги до проєктів	Соціальні, освітні, екологічні програми
Місцеві запозичення	Кредити та облігації місцевих позик	Можливість реалізації масштабних проєктів	Збільшення боргового навантаження	Капітальні інвестиції
Краудфандинг	Добровільні внески громадян	Активізація участі громади	Обмежений обсяг фінансування	Культурні та соціальні ініціативи
Інвестиції приватного бізнесу	Прямі вкладення підприємств	Стимулювання економічного розвитку	Орієнтація на прибуткові проєкти	Підприємництво, індустріальні парки
Фонди регіонального розвитку	Цільове фінансування розвитку територій	Підтримка стратегічних проєктів	Конкурентний відбір	Регіональні програми

Отже, альтернативні джерела фінансування відіграють важливу роль у забезпеченні сталого місцевого розвитку, дозволяючи територіальним громадам зменшити залежність від бюджетних асигнувань. Їх ефективне використання сприяє залученню інвестицій, розвитку партнерських відносин та підвищенню якості реалізації місцевих програм. Водночас кожне джерело має свої обмеження, що потребує зваженого підходу до вибору фінансових інструментів з урахуванням специфіки проєкту та фінансових можливостей громади.

Одним із основних альтернативних джерел фінансування є публічно-

приватне партнерство, що дозволяє залучати приватні інвестиції для реалізації соціально значущих проєктів. Така форма співпраці передбачає розподіл ризиків і вигод між владою та приватним сектором, що, у свою чергу, підвищує ефективність використання ресурсів та сприяє виконанню стратегічних програм розвитку.

Перевагами ППП є можливість реалізації великих інфраструктурних проєктів без прямого навантаження на бюджет та стимулювання економічної активності в громаді. Проте важливим залишається питання належного правового регулювання та забезпечення прозорих умов для інвесторів.

Міжнародні організації та донори відіграють суттєву роль у фінансуванні місцевого розвитку в Україні, особливо у сферах, що потребують підтримки післявоєнної відбудови, зміцнення соціальної інфраструктури та покращення якості життя. Гранти надають можливість реалізовувати проєкти, які не завжди можуть бути профінансовані з бюджетних коштів, зокрема у сфері освіти, охорони здоров’я, екології, соціальної підтримки та інновацій.

Альтернативним джерелом також виступають прямі іноземні та внутрішні інвестиції, які можуть бути спрямовані на розвиток бізнесу, модернізацію інфраструктури та створення робочих місць. В умовах післявоєнного відновлення активізація інвестиційної діяльності є важливою, оскільки вона сприяє економічному зростанню, диверсифікації джерел доходів громад та зміцненню їх фінансової стійкості.

У сучасних умовах цифровізації та розвитку фінтех-сектору для місцевих громад відкриваються нові альтернативні можливості фінансування, зокрема краудфандинг – залучення коштів від окремих громадян через електронні платформи на реалізацію конкретних проєктів. Такий підхід сприяє підвищенню громадської участі в житті громади і може бути ефективним для фінансування малих ініціатив або культурних і соціальних проєктів.

Серед альтернативних джерел також виділяють нефінансові ресурси – у вигляді активів громади, що можуть генерувати доходи або бути використані для залучення інвестицій (надання в оренду земельних ділянок, комунального

майна тощо), що дає змогу посилити фінансову базу громад без прямого витрачання бюджетних коштів.

Система фінансів будь-якої держави передбачає формування та використання грошових ресурсів для забезпечення виконання її функцій і завдань. В Україні ці ресурси формуються як у межах державного та місцевих бюджетів, так і поза ними в спеціальних фондах, що мають цільове призначення. Бюджетні та позабюджетні фінансові ресурси виступають ключовими елементами фінансової системи, забезпечуючи реалізацію економічної, соціальної, оборонної та регіональної політик.

Бюджетні фінансові ресурси в Україні є частиною державних фінансів і формуються через державний та місцеві бюджети з метою забезпечення виконання державних функцій. Вони включають доходи бюджету, які мобілізуються у вигляді податкових, неподаткових та інших надходжень, і спрямовуються на фінансування суспільних потреб, включаючи оборону, соціальний захист, освіту та медицину. За допомогою бюджетних коштів держава впливає на соціально-економічний розвиток країни, сприяє стабілізації економіки та реалізації державної політики [48].

Наукове визначення бюджетних фінансових ресурсів розкривається в роботах дослідників, де підкреслюється, що державний бюджет є основним плановим фінансовим документом, який відображає доходи і видатки держави на визначений період і служить механізмом перерозподілу національного доходу. Дохідна частина бюджету формується за рахунок податків, митних платежів, доходів від державної власності, а видаткова – на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

З погляду національної практики, бюджетні ресурси в Україні охоплюють кошти загального фонду та спеціального фонду [11]. Спеціальний фонд включає доходи, що спрямовуються на конкретні витрати – наприклад, капітальні вкладення, соціальні програми чи фінансування державних інвестиційних проектів. Наявність спеціального фонду дозволяє забезпечити цільове використання частини бюджетних ресурсів, що підвищує

ефективність державних витрат.

Фінансові ресурси бюджету є матеріальною основою виконання державою своїх економічних, соціальних та оборонних функцій. Формування бюджетних фінансових ресурсів України здійснюється за рахунок різноманітних джерел, кожне з яких має власні економічні характеристики, переваги та обмеження. Аналіз основних джерел наповнення бюджету дає змогу оцінити рівень фінансової стабільності держави, ефективність податкової системи та ступінь залежності від зовнішніх надходжень [72]. У таблиці 1.4 нижче наведено порівняльний аналіз основних джерел формування бюджетних фінансових ресурсів України.

Таблиця 1.4 – Основні джерела формування бюджетних фінансових ресурсів України

Джерело формування	Сутність та склад	Переваги	Недоліки	Роль у бюджеті України
Податкові надходження	Загальнодержавні та місцеві податки і збори (ПДВ, податок на прибуток, ПДФО, акцизний податок тощо)	Стабільність, регулярність надходжень, прогнозованість	Високе податкове навантаження може стримувати економічний розвиток	Основне та найбільше джерело доходів бюджету
Неподаткові надходження	Доходи від держвласності, адміністративні збори, штрафи, дивіденди	Диверсифікують доходи бюджету	Обмежений обсяг, нестабільність	Допоміжне джерело наповнення бюджету
Доходи від операцій з капіталом	Продаж державного майна, землі, нематеріальних активів	Разове значне поповнення бюджету	Не є постійним джерелом, ризик втрати держактивів	Епізодичне джерело доходів
Офіційні трансферти	Міжбюджетні трансферти, міжнародна фінансова допомога	Підтримка бюджету в кризових умовах	Залежність від зовнішніх донорів	Важливе джерело в умовах воєнного стану
Державні запозичення	Внутрішні та зовнішні кредити, облігації	Можливість швидкого залучення коштів	Зростання державного боргу	Інструмент покриття дефіциту бюджету

Отже, бюджетні фінансові ресурси України формуються за рахунок поєднання податкових, неподаткових та залучених джерел. Провідну роль у

наповненні бюджету відіграють податкові надходження, що забезпечують його стабільність і прогнозованість. Водночас значна частка трансфертів і запозичень свідчить про наявність фінансових викликів та потребу у вдосконаленні бюджетної й податкової політики. Раціональне використання та оптимізація джерел формування бюджетних ресурсів є ключовою умовою фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку України.

У практиці фінансового управління важливим аспектом є ефективне планування надходжень та видатків бюджету, що включає оцінювання потенціалу податкової бази, прогнозування економічних показників та оптимізацію витратної частини. Дослідження в цій сфері підкреслюють зв’язок між формуванням доходів бюджету та повнотою фінансування витрат – недостатня мобілізація доходів призводить до дефіциту бюджету і зменшує можливості держави фінансувати соціально значущі сфери [65].

Позабюджетні фінансові ресурси – це кошти, які формуються поза межами державного та місцевих бюджетів, але в державній фінансовій системі мають самостійне цільове призначення. Такі фонди створюються для фінансування певної сфери чи виду діяльності, наприклад соціального страхування, зайнятості, охорони довкілля тощо [8].

У вітчизняній науковій літературі існує низка підходів до визначення правової та економічної природи позабюджетних фондів. Зокрема, дослідження свідчать, що державні позабюджетні фонди є формою перерозподілу фінансових ресурсів, які залучаються на основі визначених законодавством податків, внесків та інших платежів і використовуються на чітко визначені цілі соціального призначення [69].

До позабюджетних фондів, що функціонують в Україні, відносяться Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування, Державний фонд сприяння зайнятості населення, а також інші цільові фонди, які забезпечують фінансування окремих соціальних програм. Ці фонди мають певну організаційну незалежність від бюджетної системи, але у своїй діяльності вони також регламентуються відповідними законодавчими актами.

Позабюджетні фінансові ресурси відіграють важливу роль у фінансовій системі держави, доповнюючи бюджетні кошти та забезпечуючи фінансування окремих суспільно значущих напрямів. Вони формуються поза межами державного та місцевих бюджетів і використовуються для реалізації соціальних, економічних і цільових програм. Завдяки своїй автономності позабюджетні фінансові ресурси виконують низку функцій, які сприяють підвищенню ефективності перерозподілу фінансових потоків та стабільності державних фінансів. Для кращого розуміння їх значення доцільно здійснити порівняльний аналіз основних функцій.

Таблиця 1.5 – Порівняльна таблиця функцій позабюджетних фінансових ресурсів

Функція	Зміст функції	Приклади реалізації	Значення для економіки
Соціальна	Забезпечення фінансування соціальних гарантій і виплат	Пенсійний фонд, фонди соціального страхування	Підвищення рівня соціального захисту населення
Розподільча	Перерозподіл фінансових ресурсів між секторами та групами населення	Соціальні та страхові фонди	Зменшення соціальної нерівності
Стабілізаційна	Пом’якшення негативних наслідків економічних криз	Резервні та страхові фонди	Підтримка фінансової стабільності
Цільова	Фінансування конкретних програм і заходів	Екологічні, інноваційні, дорожні фонди	Забезпечення ефективного використання коштів
Регулююча	Вплив на економічні та соціальні процеси	Фонди зайнятості, медичного страхування	Сприяння розвитку пріоритетних сфер

Таким чином, позабюджетні фінансові ресурси виконують комплекс важливих функцій, які доповнюють бюджетний механізм держави. Вони забезпечують цільове та ефективне використання коштів, сприяють соціальному захисту населення й підвищують стійкість фінансової системи в умовах економічної нестабільності. Раціональне управління позабюджетними фондами є необхідною умовою збалансованого соціально-економічного

розвитку та ефективного державного регулювання.

Це дозволяє зменшити навантаження на загальний бюджет і спрямувати частину фінансових ресурсів на пріоритетні напрями, що вимагають гарантованої підтримки. Наприклад, за рахунок коштів Пенсійного фонду здійснюється виплата пенсій, а за рахунок фондів соціального страхування – матеріальне забезпечення громадян у випадку тимчасової непрацездатності.

Монографічні дослідження з регіональної економіки підкреслюють, що для забезпечення сталого економічного розвитку важливою є диференціація джерел фінансування та баланс між ними, що дозволяє зменшити залежність місцевого розвитку від лише бюджетних надходжень [71].

Українські дослідження відзначають низку системних проблем [68]:

1. Нерівномірність розподілу доходів між громадами, що створює дисбаланс у фінансовій спроможності окремих територій, особливо сільських.

2. Обмеженість власних доходів бюджету для реалізації великих програм, що потребують значних інвестицій.

3. Недостатнє використання інноваційних фінансових механізмів, зокрема публічно-приватного партнерства (ППП) та муніципальних інструментів.

Ці проблеми вказують на необхідність не лише теоретичного осмислення джерел фінансування, але й удосконалення регуляторної бази, що стимулюватиме залучення додаткових ресурсів до місцевих бюджетів та програм розвитку.

Отже, фінансування програм місцевого економічного розвитку є багатокомпонентним процесом, що ґрунтується на поєднанні бюджетних, позабюджетних та альтернативних джерел фінансових ресурсів. У сучасних умовах децентралізації та обмеженості бюджетних можливостей ефективність реалізації місцевих програм значною мірою залежить від здатності територіальних громад диверсифікувати джерела фінансування та раціонально поєднувати традиційні й інноваційні фінансові інструменти.

Аналіз показав, що місцеві бюджети та міжбюджетні трансферти

залишаються базовою фінансовою основою розвитку громад, однак їх ресурсний потенціал часто є недостатнім для реалізації масштабних і довгострокових проєктів. У цьому контексті особливого значення набувають альтернативні джерела фінансування, зокрема державно-приватне партнерство, гранти міжнародних організацій, інвестиції приватного сектору, муніципальні запозичення та краудфандинг. Їх використання дозволяє зменшити навантаження на бюджети, залучити додаткові ресурси та підвищити якість управління місцевим розвитком.

Водночас ефективність залучення альтернативних джерел фінансування значною мірою визначається рівнем інституційної спроможності громад, станом нормативно-правового регулювання, прозорістю управлінських рішень і здатністю місцевої влади формувати інвестиційно привабливі проєкти. У зв’язку з цим актуальним завданням є вдосконалення фінансових механізмів, розвиток партнерства між владою, бізнесом і громадськістю, а також запровадження інноваційних підходів до фінансового забезпечення місцевого розвитку.

Таким чином, комплексний підхід до формування та використання джерел фінансування є необхідною умовою сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад, підвищення їх фінансової самостійності та здатності адаптуватися до сучасних економічних і соціальних викликів.

1.3. Методологічні підходи та інноваційні інструменти формування джерел фінансування місцевого економічного розвитку

Фінансове забезпечення місцевого економічного розвитку (МЕР) в Україні в умовах децентралізації, економічної нестабільності та викликів післявоєнного відновлення потребує не лише традиційних джерел фінансування, але й впровадження методологічно обґрунтованих

інноваційних інструментів. Основою ефективної фінансової політики на рівні територіальних громад є синтез методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу та використання сучасних фінансових механізмів, які сприяють розширенню ресурсної бази місцевого розвитку і підвищенню інвестиційної привабливості громад.

Науковці наголошують, що оцінка фінансового потенціалу громад повинна здійснюватися на основі комплексного аналізу бюджетних можливостей, фінансово-кредитних ресурсів та інвестиційної спроможності. Зокрема, Х. О. Патицька у монографії розглядає фінансово-економічний потенціал територіальних громад як сукупність ресурсів і механізмів їх використання, що визначають здатність громад до фінансування своєї діяльності й реалізації програм розвитку. Емпірично підкреслена роль формування бюджету як ключового елементу фінансового потенціалу, а також важливість удосконалення механізмів оподаткування та стимулювання місцевого бізнесу [19].

Системний принцип передбачає розгляд фінансових ресурсів громади як єдиної системи, що складається з взаємопов’язаних елементів: бюджетних надходжень, позабюджетних джерел, інвестиційних потоків, грантів, ДПП та інших механізмів. Системний підхід дозволяє:

– враховувати взаємозв’язок між різними джерелами фінансування;

– оцінювати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на фінансову стабільність;

– прогнозувати можливості формування доходів та розподілу ресурсів у межах реалізації стратегічних програм МЕР.

Наприклад, аналіз фінансового потенціалу громади має включати одночасне вивчення доходів від податків, субвенцій, позабюджетних фондів та інвестиційних ресурсів для комплексного планування розвитку.

Системний методологічний підхід до аналізу фінансового потенціалу громад зосереджує увагу на всебічній оцінці ресурсів, зокрема власних доходів місцевих бюджетів, трансфертів та можливостей залучення

позабюджетних коштів. Такий підхід передбачає використання кількісних і якісних показників для оцінки ефективності фінансового забезпечення розвитку.

Синергетичний принцип базується на ефекті кооперації та взаємодії різних джерел фінансування, коли спільне використання ресурсів дає більший результат, ніж сумарне окреме використання кожного джерела [71].

– застосування цього принципу забезпечує максимальну ефективність мобілізації фінансових ресурсів;

– дає можливість поєднувати бюджетні кошти з приватними інвестиціями, грантами, ДПП та іншими ресурсами для реалізації комплексних проектів.

Наприклад, спільне фінансування капітального ремонту комунального об’єкта за рахунок бюджету громади та приватного інвестора дозволяє збільшити масштаб робіт і знизити фінансові ризики сторін.

Компаративний принцип передбачає порівняльний аналіз досвіду різних громад або країн для визначення ефективних методів мобілізації фінансових ресурсів [71]:

– дозволяє ідентифікувати найкращі практики та адаптувати їх до умов конкретної громади;

– забезпечує підвищення ефективності бюджетного планування, інвестиційних стратегій та використання альтернативних джерел фінансування.

Наприклад, порівняння моделей публічно-приватного партнерства у Польщі та Україні допомагає вибрати оптимальні підходи до залучення приватних інвестицій у місцеву інфраструктуру.

Функціональний принцип передбачає орієнтацію фінансових ресурсів на виконання конкретних функцій громади, визначених стратегією місцевого економічного розвитку [56]:

– визначає пріоритетність фінансування: соціальна сфера, інфраструктура, розвиток малого та середнього бізнесу, охорона довкілля;

– забезпечує ефективний розподіл ресурсів відповідно до визначених цілей та стратегічних завдань.

Наприклад, використання доходів місцевого бюджету для підтримки мікропідприємництва відповідно до стратегії розвитку малого бізнесу у громаді.

Адаптивність означає здатність фінансових інструментів швидко реагувати на зміни економічного середовища, потреби громади та непередбачувані фактори (кризи, війни, природні катаклізми):

– забезпечує мобільність бюджетних, інвестиційних та альтернативних ресурсів;

– дозволяє оперативно коригувати стратегії фінансування та інвестицій.

Наприклад, під час післявоєнного відновлення громади можуть оперативно змінювати фінансування пріоритетних програм інфраструктури та соціальної підтримки населення.

Прозорість фінансових процесів і підзвітність органів місцевого самоврядування забезпечують довіру громадян і інвесторів до використання ресурсів:

– включає регулярну публікацію звітів про використання бюджетних і позабюджетних коштів;

– забезпечує контроль ефективності фінансування та запобігає корупційним ризикам.

Наприклад, впровадження систем електронного бюджету та онлайн-платформ для звітності по проєктам МЕР.

Фінансові ресурси мають розглядатися як частина комплексної системи розвитку громади, що включає:

– економічні та соціальні аспекти;

– управлінські та інституційні процеси;

– екологічну стабільність.

Це забезпечує збалансоване формування фінансових ресурсів та оптимальне використання всіх доступних джерел.

Отже, методологічні принципи формування фінансових ресурсів місцевого економічного розвитку – системний, синергетичний, компаративний, функціональний, адаптивності, прозорості та комплексності – формують науково обґрунтовану базу для ефективного управління фінансами громад. Вони дозволяють не лише мобілізувати бюджетні та позабюджетні ресурси, а й залучати інвестиції, гранти, ДПП та новітні інструменти фінансування, забезпечуючи стійкий розвиток територій і підвищення добробуту населення.

В сучасних фінансових дослідженнях оцінка фінансової спроможності місцевих бюджетів здійснюється через показники, що відображають доходи бюджету, їх динаміку та структурну збалансованість. І. З. Сторонянська та колектив пропонують методичний підхід до оцінювання фінансової стійкості бюджетів територіальних громад в умовах нестабільності, що включає аналіз формування доходів та спрямування видатків місцевих бюджетів, а також зміну управлінських функцій органів місцевого самоврядування. Ці підходи базуються на теоретичній концепції бюджетної політики, яка передбачає стимулювання місцевих доходів та адаптацію механізмів фінансового забезпечення до внутрішніх та зовнішніх викликів [71].

Методологічні засади формування фінансового потенціалу також включають оцінювання інноваційно-інвестиційних можливостей регіонів, аналіз фінансово-кредитних структур та їх взаємодії із місцевими бюджетами. Такий підхід дозволяє окреслити напрями підвищення фінансової гнучкості та стійкості громад [73].

Проаналізуємо інноваційні інструменти формування джерел фінансування місцевого розвитку

1. Проєктне фінансування та програми розвитку

Першим інструментом, що набуває широкого застосування в умовах обмежених бюджетних ресурсів, є проєктне фінансування. Цей підхід базується на використанні довгострокових фінансових ресурсів для реалізації конкретних інфраструктурних проєктів. Як зазначають дослідники, проектне

фінансування дозволяє не лише задовольнити потреби в капітальних вкладеннях, але й мобілізувати додаткові ресурси через партнерські платформи, інвестиційні програми та державно-приватне партнерство.

У контексті публічного управління подібні підходи включають програмно-цільове планування, що забезпечує фінансування стратегічних напрямів розвитку на основі меж бюджету та чітко визначених результатів. Такий метод дозволяє поєднати фінансове планування з конкретними заходами розвитку.

2. Державно-приватне партнерство як інструмент фінансування

Державно-приватне партнерство (ДПП) виступає ефективним інструментом залучення приватного капіталу до реалізації проєктів місцевого розвитку. У наукових джерелах підкреслюється, що ДПП дозволяє спільно вирішувати великі інфраструктурні та соціальні завдання, розподіляючи ризики між громадою та приватним інвестором. Цей інструмент сприяє не лише фінансовому забезпеченню проєктів, але й підвищенню ефективності їх реалізації через залучення управлінських та технологічних ресурсів приватного сектора.

3. Публічне інвестування та інвестиційні гарантії

У науковому доробку українських дослідників з фінансів регіонального розвитку акцентується важливість публічного інвестування для збалансованого соціально-економічного розвитку. Аналіз архітектоніки публічного інвестування підкреслює потребу інтеграції різних рівнів фінансових ресурсів задля максимізації результативності інвестицій у розвиток місцевої інфраструктури та бізнес-середовища.

Крім того, механізми надання інвестиційних гарантій можуть стимулювати залучення капіталу, зокрема у післявоєнний період відбудови, коли ризики для приватних інвесторів значно зростають.

4. Створення муніципальних фінансових інструментів

Одним із важливих інструментів фінансової інновації виступають муніципальні фінансові структури – спеціалізовані фонди, револьверні

механізми, муніципальні облігації, кредитні лінії для підприємництва та інші. Вони можуть забезпечити додаткові ресурси для реалізації стратегічних проектів місцевого розвитку, особливо у громад, що мають обмежений бюджетний потенціал.

5. Інструменти соціального фінансування та краудфандинг

Серед сучасних інструментів фінансування також виділяють краудфандинг та соціальне фінансування, які дозволяють залучати ресурси безпосередньо від громадян або волонтерських платформ на реалізацію локальних ініціатив. Хоча в Україні цей інструмент поки що розвинений слабше, ніж у розвинених країнах, він має значний потенціал для підтримки проектів МЕР малого та середнього масштабу.

Інноваційний підхід до формування джерел фінансування передбачає не заміну традиційних джерел, а їх інтеграцію з новітніми механізмами. Така стратегія дозволяє створити комплексні фінансові механізми, що об’єднують бюджетні кошти, приватні інвестиції, грантові ресурси та спеціалізовані фінансові інструменти. Це сприяє більш збалансованому та гнучкому фінансуванню програм місцевого розвитку.

Методологічна база повинна включати адаптовані інструменти оцінки результативності використання фінансових ресурсів, що базується на системному підході до аналізу бюджетних і позабюджетних інструментів та їхнього впливу на соціально-економічні показники. Це дозволяє не лише ефективно планувати розподіл коштів, а й оперативно коригувати бюджетні та інвестиційні рішення залежно від змін зовнішнього середовища.

Методологічні підходи до формування джерел фінансування місцевого економічного розвитку в Україні базуються на комплексній оцінці фінансового потенціалу територіальних громад та застосуванні системних методів бюджетного та позабюджетного аналізу. Інноваційні інструменти, такі як проєктне фінансування, державноправове партнерство, муніципальні фінансові механізми, публічне інвестування та краудфандинг, сприяють розширенню фінансової бази громад і підвищенню гнучкості фінансової

політики.

У сучасних умовах реформування місцевого самоврядування і післявоєнної відбудови важливо не лише впроваджувати ці інструменти, але й удосконалювати методологію їх застосування, адаптуючи до потреб конкретних громад і зовнішніх викликів.

Еволюція системи фінансового забезпечення місцевого розвитку зумовлює необхідність перегляду методологічних підходів до формування ресурсного базису громад. У той час як традиційні підходи орієнтовані переважно на фіскальні трансферти та внутрішні податкові надходження, інноваційний інструментарій пропонує диверсифікацію джерел через залучення приватного капіталу та використання ринкових механізмів. Порівняльний аналіз цих підходів та відповідних їм інструментів дозволяє ідентифікувати переваги модернізації фінансової політики громад, що відображено у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6 – Аналіз методологічних підходів та інструментів фінансування МЕР

Критерій порівняння	Традиційний (консервативний) підхід	Інноваційний (прогресивний) підхід
Основна парадигма	Бюджетна автономія та державна підтримка	Ринкова орієнтація та інвестиційне партнерство
Ключові інструменти	Місцеві податки, збори, державні субвенції та дотації	Муніципальні облігації, ППП, краудфандинг, револьверні фонди, гранти
Роль приватного сектору	Об'єкт оподаткування та споживач послуг.	Активний фінансовий партнер та співінвестор проєктів
Ризики та відповідальність	Покладаються переважно на державу/місцеву владу	Розподіляються між учасниками партнерства (ризик-менеджмент)
Ефективність використання	Спрямованість на поточні потреби (проїдання)	Спрямованість на самоокупність та генерацію прибутку
Умови залучення	Чітко регламентовані законодавством норми	Гнучкі договірні відносини, конкурсні засади, кредитні рейтинг.

Проведене порівняння засвідчує, що впровадження інноваційних інструментів фінансування не заперечує роль традиційних джерел, а доповнює їх, створюючи синергетичний ефект для економіки громади. Методологічний перехід до інноваційних підходів дозволяє громадам трансформуватися з

пасивних реципієнтів бюджетних коштів в активних суб'єктів інвестиційного ринку. Водночас, ефективність застосування зазначених інструментів безпосередньо залежить від інституційної готовності місцевого самоврядування та наявності сприятливого нормативно-правового поля.

На основі проведеного дослідження методологічних підходів та інноваційних інструментів формування джерел фінансування місцевого економічного розвитку, можна сформулювати такі узагальнюючі висновки:

Узагальнення теоретико-методологічних засад свідчить, що в умовах децентралізації та економічної нестабільності фінансове забезпечення громад потребує переходу від консервативної моделі бюджетного утримання до активного використання інноваційного інструментарію. Ефективна фінансова політика на місцевому рівні повинна базуватися на синтезі методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу, який охоплює не лише бюджетні можливості, а й інвестиційну спроможність та фінансово-кредитні ресурси території. Науково обґрунтована база управління фінансами громад формується на основі системи фундаментальних таких принципів, як: системність, комплексність, синергізм, адаптивність та функціональність, прозорість.

Дослідження підтверджує, що сучасний інструментарій фінансування МЕР суттєво розширюється за рахунок впровадження проєктного фінансування, державно-приватного партнерства, муніципальних облігацій, револьверних фондів та краудфандингу. На відміну від традиційного підходу, орієнтованого на фіскальні трансферти, ці інструменти базуються на ринковій логіці, розподілі ризиків та спрямованості на самоокупність і генерацію прибутку.

Резюмуючи, зазначимо, що інноваційний підхід не заперечує роль традиційних бюджетних надходжень, а інтегрує їх у комплексні фінансові механізми, що дозволяє територіальним громадам трансформуватися з пасивних реципієнтів державної допомоги в активних суб'єктів інвестиційного ринку. Проте успішна реалізація цього потенціалу

безпосередньо залежить від інституційної готовності органів місцевого самоврядування, вдосконалення методичної бази оцінки результативності та створення сприятливого нормативно-правового поля для залучення капіталу.

Висновки до першого розділу

Узагальнення результатів дослідження свідчить, що в сучасних умовах децентралізації, економічної нестабільності та викликів післявоєнного відновлення, традиційна модель фінансового забезпечення громад потребує докорінної трансформації шляхом впровадження методологічно обґрунтованих інноваційних інструментів. Основою ефективної фінансової політики на рівні територіальних громад визначено синтез методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу, що сприяє розширенню ресурсної бази та підвищенню інвестиційної привабливості територій.

Науково обґрунтована база для ефективного управління фінансами громад ґрунтується на сукупності фундаментальних методологічних принципів:

- системність та комплексність передбачають розгляд фінансових ресурсів як цілісної системи взаємопов’язаних елементів, включаючи бюджетні надходження, інвестиційні потоки, гранти та механізми ДПП;
- синергізм базується на ефекті кооперації різних джерел фінансування, коли спільне використання ресурсів (зокрема бюджетних коштів та приватних інвестицій) забезпечує вищу ефективність, ніж їх окреме застосування;
- компаративність дозволяє ідентифікувати найкращі світові та вітчизняні практики для їх адаптації до умов конкретної громади;
- адаптивність та функціональність забезпечують здатність фінансових інструментів оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та концентрувати ресурси на стратегічних пріоритетах розвитку;
- прозорість та підзвітність визначені як обов'язкові умови формування довіри з боку інвесторів та мешканців, що є важливим для залучення

позабюджетного капіталу.

Дослідження підтверджує, що інноваційний підхід до формування джерел фінансування передбачає не заміну традиційних фіскальних інструментів, а їх інтеграцію з новітніми механізмами, такими як проєктне фінансування, державно-приватне партнерство, муніципальні облігації, револьверні фонди та краудфандинг. Такий підхід дозволяє громадам трансформуватися з пасивних реципієнтів бюджетних трансфертів в активних суб’єктів інвестиційного ринку.

Резюмуючи, зазначимо, що методологічний базис першого розділу створює наукове підґрунтя для подальшого аналізу прикладних аспектів удосконалення інноваційних підходів. Ефективність їх застосування безпосередньо залежить від інституційної готовності місцевого самоврядування та наявності сприятливого нормативно-правового поля, що дозволяє оперативно коригувати фінансові рішення залежно від динаміки зовнішнього середовища.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Сучасний стан та тенденції фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні

Воєнний стан в Україні, зумовлений повномасштабною російською агресією, що триває з лютого 2022 року, спричинив серйозні зміни у фінансовому середовищі місцевого самоврядування. Територіальні громади опинилися перед викликами, пов’язаними із забезпеченням стабільного функціонування та реалізації програм місцевого економічного розвитку у складних умовах економічної нестабільності, руйнування інфраструктури, демографічних змін та дефіциту ресурсів.

Фінансове забезпечення МЕР в Україні в умовах війни характеризується як ситуацією ризику, так і структурними трансформаціями, що вимагають адаптації традиційних фінансових механізмів і пошуку нових шляхів забезпечення сталого розвитку територій.

З метою комплексної оцінки сучасного стану та динаміки фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку доцільно здійснити порівняльний аналіз основних бюджетних показників місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. Такий аналіз дозволяє виявити ключові тенденції формування доходної бази, структури міжбюджетних трансфертів, фінансової стійкості територіальних громад та їх спроможності забезпечувати реалізацію програм місцевого розвитку. Інформаційною базою дослідження слугують офіційні дані Звіту Рахункової палати України щодо виконання

основних показників місцевих бюджетів за 2022–2024 роки [42].

Таблиця 2.1 – Аналіз ключових показників фінансового забезпечення МЕР

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Тенденції та аналітична оцінка
Виконання плану доходів місцевих бюджетів, %	93,7	97,6	100,7	Спостерігається поступове покращення виконання доходної частини, що свідчить про адаптацію бюджетної системи до умов воєнного стану
Доходи місцевих бюджетів без трансфертів, млрд грн	–	475,2	491,6	У 2024 р. зростання на 3,5 % порівняно з 2023 р., що відображає відновлення економічної активності в окремих громадах
Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	–	27,2	27,7	Зростання залежності від трансфертів, особливо у прифронтових та депресивних регіонах
Обсяг трансфертів з держбюджету, млрд грн	–	–	187,9	Трансферти залишаються ключовим інструментом підтримки громад у воєнний період
Кількість громад з профіцитним бюджетом, од.	1178	942	769	Послідовне скорочення кількості фінансово стійких громад свідчить про зростання бюджетних ризиків
Кількість громад з дефіцитним бюджетом, од.	291	539	711	Майже половина громад у 2024 р. виконала бюджети з дефіцитом, що обмежує можливості фінансування програм розвитку
Субвенції на програми соціально-економічного розвитку, млрд грн	–	–	26,3	Зростання на 4,8 % порівняно з 2023 р., проте нерівномірний регіональний розподіл коштів

Порівняльний аналіз показників виконання місцевих бюджетів за 2022–2024 роки засвідчує, що фінансове забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні характеризується суперечливими тенденціями. З одного боку, зберігається позитивна динаміка виконання доходів та поступове зростання власних ресурсів громад. З іншого – посилюється залежність від міжбюджетних трансфертів і зростає кількість територіальних громад із дефіцитними бюджетами, що обмежує їх спроможність до реалізації довгострокових програм розвитку. Виявлені тенденції обумовлюють необхідність пошуку інноваційних підходів до формування фінансових

ресурсів місцевого економічного розвитку та підвищення ефективності управління ними в умовах воєнних та післявоєнних викликів.

В умовах війни доходна частина місцевих бюджетів зазнала серйозного тиску. Скорочення економічної активності, руйнування підприємств і зниження сплати податків суттєво обмежили мобілізацію власних доходів громад. Аналіз фінансового забезпечення засвідчує, що громади, які перебувають у зоні бойових дій або поблизу фронту, зазнали найбільш значних втрат у формуванні бюджетних надходжень.

Одночасно значна частина бюджету держави була спрямована на потреби оборони, що зменшило можливості держави вчасно і повністю компенсувати втрати місцевих бюджетів. Це призвело до того, що громади стали ще більш залежними від дотацій та субвенцій з державного бюджету.

Аналіз, проведений Рахунковою палатою України, надає перше комплексне оцінювання стану виконання місцевих бюджетів у період із 2022 по 2024 роки в умовах повномасштабної російської агресії. Таке дослідження має велике значення для розуміння реального фінансового становища територіальних громад як основної ланки фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку [66].

Зокрема встановлено, що кількість місцевих бюджетів в Україні станом на 1 січня 2025 року становила 1952 одиниці, серед яких 1497 бюджетів місцевого самоврядування (територіальних громад та районів міст). При цьому лише 35 бюджетів громад із доходами понад 1 млрд грн формують майже половину всіх доходів сектору місцевих бюджетів, що вказує на суттєву нерівномірність фінансового потенціалу територій.

У період 2022–2024 років сукупні доходи місцевих бюджетів зросли на 22,4 % – з 555,2 млрд грн до 679,5 млрд грн. Однак важливо зазначити, що рівень фінансової автономії територіальних громад водночас знизився, оскільки обсяг трансфертів із державного бюджету досяг 187,9 млрд грн у 2024 році і становив 27,7 % загальних доходів місцевих бюджетів. Це означає посилення залежності громад від центральних трансфертів в умовах воєнного

стану.

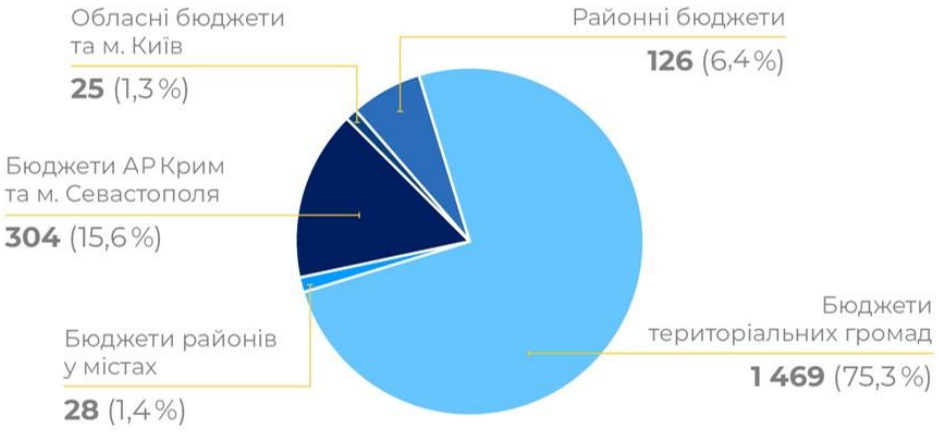

Рисунок 2.1. Система місцевих бюджетів на 1 січня 2025 року в Україні [42]

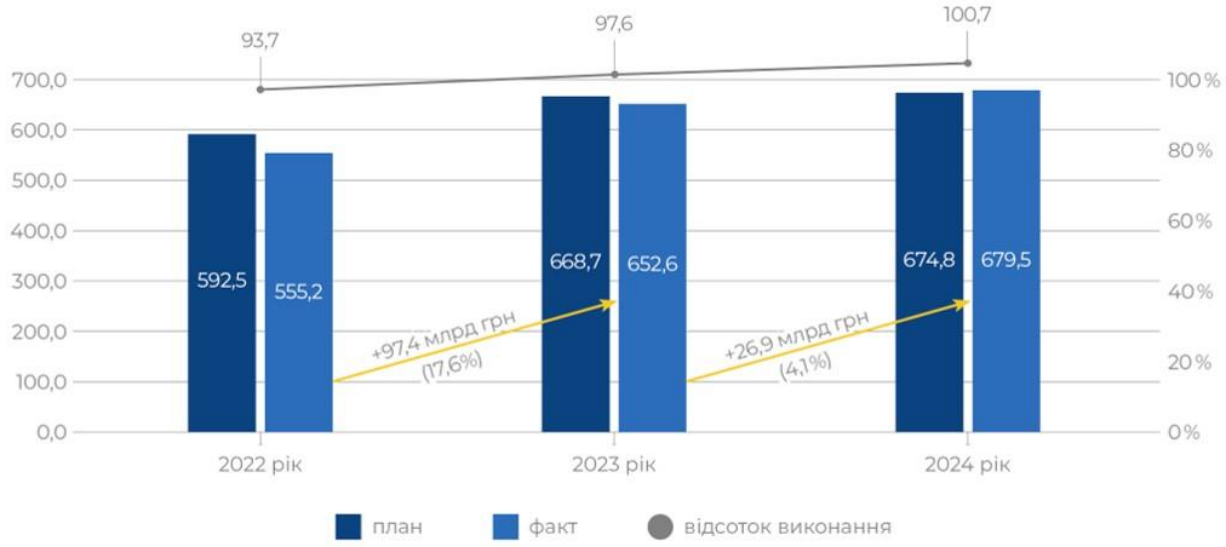

Рисунок 2.2. Доходи місцевих бюджетів у 2022–2024 роках, млрд грн. [42]

Аналіз показав, що частка податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів зменшилась із 70,9 % до 64,9 %, що зокрема пов’язано зі змінами порядку зарахування ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців. У той же час окремі податки продемонстрували різну динаміку:

– надходження єдиного податку зросли на 13,3 млрд грн;

– податку на прибуток підприємств – на 80,6 %, значною мірою завдяки

банківському сектору;

– акцизного податку – на 24,3 %.

Такі зміни відображають трансформацію джерельної бази місцевих бюджетів у відповідь на економічні виклики.

Також зросли неподаткові надходження, що частково формуються за рахунок благодійних внесків, грантів та інших джерел, що свідчить про поступову диверсифікацію фінансових джерел громад. Іноземна допомога (від ЄС, урядів інших держав та донорських організацій) збільшилась із 0,2 млрд грн у 2022 році до 1,4 млрд грн у 2024 році, що також стало важливим додатковим джерелом фінансування місцевих потреб.

Система міжбюджетних трансфертів – один із ключових механізмів вирівнювання бюджетної спроможності громад. У період дії воєнного стану міжбюджетні трансферти стали критично важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів, дозволяючи забезпечувати базові соціальні послуги та виконувати термінові витрати.

За даними моніторингу, Мінфін України систематично забезпечував трансферти, включно з компенсаціями та субвенціями, що позитивно вплинуло на баланс місцевих бюджетів у 2025 році [54].

У період дослідження спостерігалось послідовне зростання міжбюджетних трансфертів з 136,8 млрд грн у 2022 році до 187,9 млрд грн у 2024 році, при цьому освітня субвенція залишалася найбільшою за обсягом. Частина субвенцій була не повністю використана, що вказує на потребу підвищення ефективності планування видатків [66].

Водночас науковці наголошують про необхідність удосконалення механізмів вирівнювання доходів, оскільки значні відмінності між громадами з різними економічними можливостями можуть призвести до неоднозначних соціально-економічних наслідків у воєнний та післявоєнний періоди [33].

У військовий період структура видатків місцевих бюджетів також зазнала змін: частина ресурсів була перенаправлена на забезпечення соціальних виплат, житлово-комунальні потреби, підтримку вимушених

переселенців, облаштування укриттів та ремонт об’єктів інфраструктури.

З точки зору видатків, загальні витрати місцевих бюджетів за три роки зросли: від 484,4 млрд грн до 671,8 млрд грн, проте були меншими за заплановані обсяги, що відображає обмеженість фінансових можливостей. Значний обсяг коштів спрямовувався на освіту (42,4 %) та економічну діяльність (15 %), зокрема на заходи з відновлення об’єктів, пошкоджених унаслідок бойових дій, що підкреслює вплив воєнних умов на пріоритети бюджетного фінансування.

З погляду науковців, ці зміни були вимушеними і мали компенсувати втрати приватного сектора, зниження бізнес-активності та підвищену соціальну напругу в громадах, що зазнали військових дій, що підкреслює, що гнучкість бюджетної політики є критичною для адаптації до воєнних умов [53].

Рахункова палата також визначила, що профіцит місцевих бюджетів зменшився з 51,9 млрд грн до 18,9 млрд грн, а дефіцит зріс до 10,6 млрд грн, що свідчить про погіршення фінансової збалансованості громад під впливом зовнішніх шоків. Ці зміни створюють ризики для забезпечення сталого розвитку та вимагають підвищеної уваги до бюджетного планування, управління видатками й формування резервів для реагування на подальші коливання доходів [66].

Поряд із міжбюджетними трансфертами держава впроваджувала інші форми фінансового забезпечення громад, зокрема компенсації, грантові програми та спеціальні фонди відновлення. Дослідники підкреслюють важливість координації дій між центральною владою та місцевими органами самоврядування, щоб уникати дублювання зусиль і підвищити ефективність використання обмежених ресурсів [15].

Аналітичні звіти також показують, що місцеві органи влади змогли зберегти частину власної автономії у фінансовому плануванні, навіть у складних умовах воєнного стану, що безпосередньо вплинуло на здатність громад виконувати базові функції та забезпечувати важливі послуги для

населення [42].

Таким чином, матеріали аналізу Рахункової палати дають змогу зробити висновок, що воєнний стан суттєво вплинув на структуру фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку, призвівши до посиленої залежності громад від трансфертів, зміни джерел доходів і підвищення навантаження на бюджетну систему. Водночас позитивною тенденцією є зростання грантової та донорської підтримки, що сприяє диверсифікації джерельної бази місцевих бюджетів та їхньої фінансової стійкості.

Один з ключових викликів – нерівномірність фінансових можливостей між громадами. Внаслідок війни деякі громади втратили значну частину доходів через руйнування економічної інфраструктури, в той час як інші, менш постраждалі, зберегли свою фінансову спроможність, що створює дисбаланси у забезпеченні програм розвитку.

З метою поглибленого аналізу сучасного стану фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку доцільним є розгляд регіональних особливостей формування доходів місцевих бюджетів. Просторова диференціація бюджетної спроможності територіальних громад у період дії воєнного стану істотно посилилася внаслідок нерівномірного впливу бойових дій, внутрішньої міграції населення та релокації бізнесу. Порівняльний аналіз показників за регіонами дозволяє виявити ключові дисбаланси фінансового розвитку, а також оцінити регіональні тенденції забезпечення програм місцевого економічного розвитку.

Аналіз фінансової стійкості територіальних громад в умовах воєнного стану потребує детального розгляду розподілу ресурсів за географічною ознакою. Повномасштабна війна спричинила глибоку трансформацію економічного ландшафту України, що призвело до посилення нерівномірності наповнення муніципальних скарбниць.

Для оцінки сучасного стану фінансової децентралізації та виявлення диспропорцій у розвитку територій розглянемо дані щодо наповнення бюджетів ключових регіонів. У таблиці 2.2 систематизовано показники

доходів місцевих бюджетів у 2024 році, що дозволяє простежити пряму залежність між безпековою ситуацією та рівнем фінансової спроможності громад.

Таблиця 2.2 – Регіональна диференціація доходів місцевих бюджетів у 2024 році [42]

Регіон	Доходи місцевих бюджетів, млрд грн	Частка у загальному обсязі, %	Характеристика фінансового стану
м. Київ	122,4	24,0	Висококонцентрований фінансовий центр
Київська область	38,6	7,6	Активне відновлення після бойових дій
Дніпропетровська область	34,2	6,7	Стабільна промислова база
Львівська область	32,8	6,4	Ефект релокації бізнесу
Одеська область	29,5	5,8	Портова та логістична спеціалізація
Харківська область	21,3	4,2	Вплив руйнувань та зниження активності
Запорізька область	11,6	2,3	Часткова окупація територій
Херсонська область	6,4	1,3	Критичний рівень бюджетної спроможності
Донецька область	5,9	1,2	Бюджетна залежність від трансфертів
Луганська область	3,1	0,6	Фактична втрата доходної бази

Наведені дані свідчать про критичну поляризацію доходів місцевих бюджетів. Можна виділити три ключові тенденції, що визначають регіональну диференціацію у 2024 році:

– надмірна концентрація ресурсів у столиці: Київ акумулює майже чверть (24,0%) усіх доходів місцевих бюджетів країни, що підтверджує його статус головного фінансового хаба навіть у кризовий період;

– адаптивність тилових та прифронтових промислових регіонів: позитивна динаміка у Львівській області (6,4%) пояснюється ефектом релокації підприємств, тоді як Дніпропетровщина зберігає стабільність завдяки потужному індустріальному сектору, попри близькість до зони бойових дій;

– фінансова деградація тимчасово окупованих та прифронтових

територій: показники Луганської, Донецької та Херсонської областей (сумарно близько 3%) демонструють фактичне руйнування власної доходної бази. Ці регіони наразі майже повністю залежать від прямих державних трансфертів та дотацій.

Таким чином, результати аналізу підкреслюють необхідність перегляду механізмів горизонтального вирівнювання податкоспроможності громад, оскільки традиційні інструменти стимулювання розвитку в депресивних та постраждалих регіонах наразі мають обмежену ефективність.

Ефективність системи місцевих фінансів визначається не лише загальним обсягом ресурсів, а й збалансованістю структури надходжень. Аналіз джерел формування місцевих бюджетів дозволяє оцінити рівень реальної фінансової автономії громад та їхню здатність до самостійного забезпечення життєдіяльності територій без надмірного втручання держави.

Основними індикаторами тут виступають частка податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), роль малого та середнього бізнесу (через єдиний податок) та питома вага міжбюджетних трансфертів. Розглянемо детальніше регіональні відмінності у структурі доходів у 2024 році, наведені у таблиці 2.3, що відображають адаптацію місцевого самоврядування до викликів воєнного часу.

Таблиця 2.3 – Регіональні відмінності у структурі доходів місцевих бюджетів (2024 р.) [42]

Регіон	ПДФО, %	Єдиний податок, %	Плата за землю, %	Трансферти, %	Аналітична характеристика
м. Київ	71,4	12,1	8,3	8,2	Високий рівень фінансової автономії
Львівська область	60,7	17,6	7,8	13,9	Активність МСП та бізнес-релокація
Дніпропетровська область	65,2	14,4	6,5	13,9	Промислова спеціалізація
Київська область	62,8	15,2	7,3	14,7	Поступове відновлення
Харківська область	48,5	11,6	6,1	33,8	Висока трансфертна залежність
Херсонська область	31,4	8,9	4,2	55,5	Критична бюджетна залежність

Порівняльний аналіз структури доходів дозволяє виокремити кілька типів фінансових моделей розвитку регіонів у 2024 році:

1. Модель фінансової самодостатності (Київ, Львів, Дніпро): у цих регіонах ПДФО залишається базовим джерелом (понад 60%), а частка державних трансфертів є мінімальною (до 14%). Високий показник єдиного податку у Львівській області (17,6%) підтверджує успішну інтеграцію релокованого бізнесу та активізацію підприємництва.

2. Модель вимушеної залежності (Харківська область): через постійні обстріли та руйнування бізнес-інфраструктури частка власних податкових надходжень суттєво знизилася, що призвело до зростання частки трансфертів до 33,8%, що вказує на перехід регіону до режиму фінансового «підтримання життя» за рахунок державного бюджету.

3. Модель критичного бюджетного дефіциту (Херсонська область): структура доходів цього регіону є атиповою для мирного часу – понад половину надходжень (55,5%) становлять трансферти. Мінімальна частка плати за землю (4,2%) свідчить про неможливість повноцінного використання земельного ресурсу через мінування та бойові дії.

Отже, дані таблиці 2.3 демонструють пряму кореляцію між безпековою ситуацією та рівнем децентралізації: чим ближче регіон до зони бойових дій, тим меншою стає його фінансова автономія, перетворюючи місцеве самоврядування на реципієнта державної допомоги.

Ключовим аспектом впровадження заходів місцевого економічного розвитку є фінансова спроможність громад, що визначає їхню здатність виступати активним інвестором та партнером для бізнесу. В умовах поглиблення регіональних диспропорцій виникає необхідність групування територій за рівнем їхнього бюджетного профіциту або дефіциту. Це дозволяє ідентифікувати «точки зростання», де громади мають внутрішній ресурс для стимулювання економіки, та «зони ризику», які потребують зовнішньої підтримки або спеціальних режимів відновлення. У таблиці 2.4 відображено розподіл громад за групами регіонів залежно від їхнього фінансового

потенціалу в контексті реалізації політики МЕР у 2024 році.

Таблиця 2.4 – Регіональна фінансова спроможність громад у контексті МЕР [42]

Група регіонів	Частка громад з профіцитним бюджетом, %	Частка громад з дефіцитом, %	Потенціал фінансування МЕР
Західні області	58,3	41,7	Високий
Центральні області	46,9	53,1	Середній
Південні області	39,4	60,6	Низький
Східні області	27,8	72,2	Критичний
м. Київ	100,0	0,0	Максимальний

Аналіз даних таблиці 2.4 дозволяє констатувати стійку залежність між географічним розташуванням регіону та потенціалом його економічного саморозвитку:

1. Лідери потенціалу: м. Київ зберігає абсолютну спроможність (100% громад з профіцитом), що робить столицю найбільш привабливим майданчиком для масштабних проєктів МЕР. Західні області (58,3% профіцитних громад) демонструють високу адаптивність, що пояснюється безпековим фактором та розвитком малого бізнесу.

2. Трансформаційна зона: Центральні та Південні області перебувають у стані нестійкої рівноваги, де більше половини громад мають дефіцитні бюджети. Для цих територій реалізація МЕР можлива переважно за умови залучення зовнішніх грантів або кредитів МФО.

3. Критичний стан: У Східних областях частка дефіцитних громад сягає 72,2%, що вказує на те, що класичні інструменти МЕР тут наразі не працюють, а фінансова діяльність спрямована виключно на виживання та підтримання критичної інфраструктури.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що реалізація стратегій місцевого економічного розвитку у 2024 році потребує диференційованого підходу: від стимулювання інвестицій на Заході до прямого бюджетного субсидування та відновлення базових умов життєдіяльності на Сході країни.

Таким чином, проведений регіональний аналіз фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку засвідчує суттєву просторову асиметрію бюджетної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану. Найвищий рівень фінансової автономії та потенціалу реалізації програм МЕР зосереджений у столиці та західних регіонах, які стали центрами економічної релокації. Водночас східні та південні регіони характеризуються критичною залежністю від міжбюджетних трансфертів, що істотно обмежує їх можливості щодо довгострокового розвитку.

Виявлені регіональні диспропорції обумовлюють необхідність диференційованого підходу до формування фінансової політики місцевого розвитку, з урахуванням рівня безпекових ризиків, економічного потенціалу та потреб післявоєнного відновлення територій.

Руйнування підприємств та трудова міграція призвели до зменшення податкової бази, що негативно впливає на можливості громад щодо мобілізації власних доходів. Це ускладнює довгострокове планування і змушує органи місцевого самоврядування шукати альтернативні джерела фінансування.

Навіть за умов воєнного стану вже сформувалися ключові тенденції у фінансовому забезпеченні місцевого розвитку:

1. Перехід до гібридних моделей фінансування, де поряд із бюджетними коштами зростає роль грантів, міжнародної допомоги та участі громад у проєктах партнерства.

2. Посилення ролі державних інвестиційних гарантій і зовнішньої підтримки, які забезпечують стабільність фінансування основних потреб громад і закладають підґрунтя для післявоєнної відбудови.

3. Удосконалення механізмів міжбюджетного вирівнювання, що передбачає адаптацію норм та інструментів регулювання доходів та видатків для зменшення фінансових дисбалансів.

4. Інтеграція цифрових технологій в управління місцевими фінансами, що підвищує прозорість та ефективність бюджетних процесів.

Таким чином, сучасний стан фінансового забезпечення місцевого

економічного розвитку в Україні в умовах воєнного стану характеризується численними викликами: скороченням власних доходів місцевих бюджетів, зростанням залежності від міжбюджетних трансфертів, нерівномірністю фінансових можливостей громад та необхідністю пошуку нових джерел фінансування.

Разом з тим, спостерігаються позитивні зміни – адаптація бюджетної політики, збереження частини автономії місцевого самоврядування у фінансовому плануванні і формування підґрунтя для післявоєнного відновлення. Науковий дискурс свідчить про нагальну потребу вдосконалення механізмів бюджетного вирівнювання, посилення координації між державою та місцевою владою, а також інтеграції інноваційних механізмів фінансування для забезпечення стабільності та сталого розвитку територіальних громад.

2.2. Світовий досвід впровадження інноваційних інструментів фінансування місцевих програм

В умовах глобальної економічної трансформації та посилення конкурентних викликів перед субнаціональними одиницями влади зростає потреба у використанні інноваційних джерел фінансування для забезпечення сталого місцевого розвитку. Традиційні механізми фінансування – місцеві бюджети, державні трансферти, базові податки – все частіше виявляються недостатніми для вирішення складних соціально-економічних завдань територіальних громад. Це особливо загострилося внаслідок економічних потрясінь останнього десятиліття: глобальних фінансових криз, пандемії COVID-19, кліматичних викликів, а також дефіциту бюджетних ресурсів унаслідок воєнних конфліктів, зокрема повномасштабної війни в Україні.

У таких умовах зростає значення світового досвіду впровадження інноваційних інструментів фінансування місцевих програм – від

муніципальних облігацій у США до державно-приватного партнерства (ДПП) у країнах Європейського Союзу, від «конкурсних грантів» Австралії до цифрових платформ краудфандингу в Канаді. Вивчення та адаптація таких механізмів є ключовою умовою підвищення фінансової спроможності громад, мобілізації додаткових ресурсів, залучення приватних інвестицій і міжнародних коштів, а також підвищення прозорості й ефективності управління місцевими фінансами.

Сучасні наукові дискусії підкреслюють, що традиційне бюджетне фінансування не здатне самостійно забезпечити комплексну реалізацію місцевих програм соціального, інфраструктурного та економічного характеру. Українські дослідники також відзначають необхідність інтеграції інноваційних фінансових механізмів у практику місцевого самоврядування, зокрема в умовах повоєнного відновлення громад та реформування місцевих фінансів. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити стабільне фінансування поточних потреб, а й створити передумови для довгострокових інвестицій у розвиток територій.

Інноваційні механізми фінансування місцевих програм відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад на всіх континентах. Однією з найпоширеніших та найефективніших форм таких механізмів у розвинених країнах є муніципальні облігації (municipal bonds), особливо в контексті США, де цей інструмент вже десятиліттями виступає основою для фінансування інфраструктурних, соціальних та екологічних проєктів. Дослідження механізмів муніципального запозичення дозволяє зрозуміти, як місцеві органи влади можуть мобілізувати значні ресурси, зменшити залежність від центральних бюджетів та стимулювати розвиток у власних юрисдикціях.

Муніципальні облігації – це боргові цінні папери, що випускаються місцевими урядами, штатами, округами або агентствами для залучення фінансових коштів на реалізацію публічних проєктів. Вони дозволяють фінансувати довгострокові інвестиції, такі як будівництво шкіл, лікарень,

доріг, систем водопостачання, каналізації та інших об’єктів критичної інфраструктури. У США муніципальні облігації є фундаментальною складовою місцевого публічного фінансування: майже три чверті капітальних витрат місцевих урядів здійснюється саме за рахунок цього інструменту (за даними міжнародних досліджень) [7]. Ця форма запозичень є привабливою для місцевої влади, оскільки дозволяє мобілізувати великі обсяги ресурсів без безпосереднього тягаря для поточного бюджету. Випущені облігації можуть мати різні терміни погашення та структури доходів, а їхнє фінансування може бути забезпечене як загальними податковими надходженнями емітента (general obligation bonds), так і специфічними доходами проєктів (revenue bonds). General Obligation Bonds (GO Bonds) – це облігації, що забезпечуються повною вірою, кредитом і податковою здатністю емітента. Їх погашення здійснюється за рахунок загальних доходів місцевого бюджету, включно з податками. Такі облігації вважаються одними з найбільш надійних, оскільки їх погашення залежить від спроможності громади збирати податки й виконувати бюджетні планові надходження [9]. Revenue Bonds – ці облігації забезпечуються доходами від конкретного проєкту чи сфери діяльності: наприклад, платою за користування водопровідною мережею чи проїзд по автошляхах. Такий механізм дозволяє розподілити ризики між власниками проєкту та місцевим бюджетом і може забезпечувати більш гнучкі фінансові рішення з урахуванням доходів проєктів [10].

Завдяки муніципальним облігаціям місцеві уряди США можуть реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти, що вимагають значних капітальних вкладень. Згідно з міжнародними дослідженнями, муніципальні облігації є основним інструментом фінансування довгострокових капітальних витрат місцевого рівня, таких як водопостачання, транспортні мережі, соціальна інфраструктура тощо [7]. У сучасному контексті муніципальні облігації дедалі частіше використовуються для фінансування «зелених» проєктів у сфері відновлюваної енергетики, енергоефективності та екологічних ініціатив. Наприклад, у Каліфорнії значна частина муніципальних

облігацій випускається саме для проєктів електропостачання на основі відновлюваних джерел енергії, що привертає інвестиції та стимулює сталий розвиток територій [74].

Ринок муніципальних облігацій у США функціонує в умовах чіткої законодавчої бази, яка регулює випуск, розміщення і обіг цінних паперів. Існує розвинена інфраструктура фінансових посередників, рейтингових агентств та біржових майданчиків, що забезпечує прозорий обіг і торгівлю облігаціями на вторинному ринку. Муніципальні облігації США мають високий рівень участі приватних інвесторів і інституційних фондів, таких як пайові інвестиційні фонди. Частина облігацій може бути забезпечена страховими гарантіями від спеціалізованих компаній, що зменшує ризики інвесторів і підвищує привабливість цього інструменту на ринку. Муніципальні облігації дозволяють мобілізувати великі обсяги капіталу для інфраструктурних проєктів, що в іншому разі були б важкодоступними через бюджетні обмеження. В США процентні доходи по муніципальних облігаціях часто звільнені від федеральних податків, що підвищує інвестиційну привабливість паперів. Різноманітні типи облігацій (general obligation, revenue bonds) забезпечують можливість адаптувати механізми фінансування залежно від фінансового стану та потреб громади. В окремих випадках муніципалітети можуть стикатися з проблемами обслуговування боргу, що може призвести до зниження кредитних рейтингів або підвищення вартості запозичень. Ринки муніципальних облігацій чутливі до змін відсоткових ставок, що може впливати на вартість фінансування та попит з боку інвесторів.

Отже, досвід Сполучених Штатів у застосуванні муніципальних облігацій як інноваційного інструменту фінансування місцевих програм є одним з найбільш розвинених у світі. Він демонструє, як місцеві органи влади можуть ефективно мобілізувати ресурси для фінансування довгострокових проєктів, використовуючи гнучкі механізми запозичень і залучення приватних інвесторів. Незважаючи на ризики, пов’язані зі зміною відсоткових ставок або фінансовою спроможністю емітентів, муніципальні облігації залишаються

ключовим інструментом для стимулювання фінансової автономії та розвитку місцевих громад. При цьому досвід США може бути цінним орієнтиром для адаптації подібних механізмів у країнах з перехідною економікою, зокрема Україні.

У сучасних умовах обмежених бюджетних ресурсів уряди багатьох країн змушені шукати інноваційні фінансові механізми для реалізації місцевих інвестиційних проєктів. Одним із ключових інструментів у цьому контексті є державно-приватне партнерство (ДПП) – довгострокове співробітництво між державним сектором та приватними інвесторами, що служить для спільного фінансування, будівництва, експлуатації та управління об'єктами публічної інфраструктури або надання соціальних послуг. Такий механізм дозволяє територіальним громадам залучати додаткові ресурси, оптимізовувати ризики і підвищувати ефективність реалізації програм місцевого розвитку. Завдяки своїй гнучкості та здатності мобілізувати приватні інвестиції, ДПП широко застосовується у провідних економіках, зокрема у Німеччині та Великій Британії, де традиції партнерства мають тривалу історію та відпрацьовані практичні інструменти.

ДПП розглядається як стратегічний інструмент фінансування, що поєднує державні функції та приватні ресурси для досягнення спільних суспільних цілей, таких як розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я тощо. Загальновизнане визначення ДПП акцентує, що це – довгострокове договірне співробітництво між державними органами та приватним сектором щодо створення публічних активів та надання послуг з чітким поділом ризиків, фінансової відповідальності та винагороди залежно від результатів проєкту.

Такі механізми можуть бути класифіковані як концесійні угоди, спільні підприємства, довгострокові контракти збереження активів або проектне фінансування. Основними перевагами ДПП у порівнянні з традиційними бюджетними підходами є розширення фінансових можливостей місцевих влад, перенос частини ризиків на приватний сектор і стимулювання ефективності реалізації проєктів через результатно-орієнтовані умови

контрактів [19].

У Німеччині державно-приватне партнерство почало активно розвиватися з початку XXI століття. Хоча ринок ДПП виник відносно пізно порівняно з англо-саксонськими країнами, проте за останні роки він суттєво розширився і став помітним елементом фінансування місцевих програм. Німецькі дослідники зазначають, що частина федеративних земель та муніципалітетів вжили ДПП для реалізації широкого спектра інфраструктурних проєктів, включно з будівництвом шкіл, спортоб'єктів, культурних закладів та транспортних споруд [57].

За даними міжнародних досліджень, кількість проєктів ДПП у Німеччині протягом 2002–2014 років зростала, при цьому значна частина таких угод стосувалася соціальної, освітньої та спортивної інфраструктури – із часткою понад 50 % серед усіх проєктів [21]. Це свідчить про те, що ДПП у Німеччині відіграє важливу роль не лише у великих будівельних проєктах, а й у сфері соціальних послуг.

Одним із прикладів є реалізація програм будівництва нових навчальних закладів у федеральних землях через ДПП, де приватні партнери беруть на себе зобов'язання щодо проектування, будівництва, обслуговування та технічної підтримки будівель протягом тривалого періоду. Такі угоди дозволяють перерозподілити ризики та скоротити фінансове навантаження на муніципальні бюджети, оскільки частина капітальних витрат переходить до приватних інвесторів, а погашення здійснюється систематично за результатами ефективної експлуатації об'єктів [21].

Федеральні та земельні бюджети при цьому зберігають контроль за стандартами та якістю послуг, а приватні інвестори отримують вигоду через довгострокові контракти з гарантованою оплатою на основі результатів. Такий підхід стимулює підвищення якості реалізації інфраструктурних проєктів та сприяє фінансовій стійкості муніципалітетів.

Велика Британія є однією з перших країн, що впровадили моделі публічно-приватного партнерства на широкому рівні. Ще з 1990-х років уряд

Великої Британії розвивав Private Finance Initiative (PFI) – ранню форму ДПП, яка дозволяла приватним компаніям фінансувати будівництво та обслуговування інфраструктури за рахунок довгострокових контрактів [25].

Такі проєкти охоплювали численні сфери, включно з будівництвом лікарень, шкіл, доріг і в'язниць, де приватні компанії відповідали за проектування, будівництво та подальше обслуговування об'єктів у рамках тривалих контрактів (часто понад 20 років). Це дало Великій Британії значний практичний досвід у застосуванні ДПП на національному та місцевому рівнях.

Одним із відомих випадків застосування моделей ДПП у Великій Британії є проект Jubilee Library у Брайтоні, де будівництво центральної бібліотеки було профінансоване та реалізоване через приватні інвестиції на умовах співпраці з міською радою [11]. Успішність такого підходу полягала у залученні приватного сектора до створення соціальної інфраструктури з мінімальним навантаженням на міський бюджет та з визначеною довгостроковою підтримкою експлуатації об'єкта.

Водночас практика PFI викликала й критичні оцінки, зокрема через проблеми високої довгострокової фінансової вартості контрактів для місцевих органів влади, що призвело до поступового перегляду та запровадження нових, більш збалансованих моделей ДПП у Великій Британії.

У Німеччині модель ДПП характеризується стриманим розвитком із фокусом на соціальну інфраструктуру та освіту, де пріоритетом є високі стандарти якості та проектний супровід, а фінансова участь приватного сектору відповідає за експлуатацію та обслуговування.

У Великій Британії ДПП традиційно використовувався у масштабних транспортних та соціальних проєктах через PFI та подібні програми. Хоча цей підхід був інноваційним у 1990-х роках, він зазнав критики через довгострокові фінансові зобов'язання, що призвело до перегляду механізмів та адаптації більш сучасних моделей ДПП, спрямованих на збалансоване розподілення ризиків між партнерами [18].

Обидві країни демонструють позитивні результати застосування ДПП у

контексті розширення фінансової бази місцевих урядів. У Німеччині за рахунок участі приватного сектору досягається зниження навантаження на бюджет, а в Великій Британії моделі ДПП сприяють масштабному залученню приватного капіталу до великих інфраструктурних проєктів. Універсальною перевагою залишається розподіл ризиків, оптимізація витрат та прискорення реалізації проєктів.

Отже, світові практики застосування ДПП у Німеччині та Великій Британії свідчать про значний потенціал цього механізму для підвищення фінансової гнучкості та спроможності громад. Німецький приклад демонструє, як моделі ДПП можуть забезпечувати фінансування соціальних інфраструктурних проєктів на місцевому рівні з акцентом на якість і ефективність; у Великій Британії – як довгострокові контракти можуть мобілізовувати приватний капітал для масштабних проєктів, хоча й потребують ретельного управління фінансовими ризиками. Аналіз цих підходів дає змогу визначити ключові уроки для адаптації ДПП у контексті України та інших країн, що прагнуть зміцнити фінансові механізми місцевого розвитку.

У світовій практиці фінансування місцевого розвитку дедалі важливішого значення набувають конкурсні грантові програми, зокрема ті, що реалізуються на рівні регіональних та місцевих урядів. Така модель фінансування сприяє мобілізації додаткових фінансових ресурсів, стимулює місцеву ініціативу, покращує соціальне включення та розширює фінансові можливості громад. Австралія та Канада – країни з високим рівнем децентралізації фінансів – мають суттєвий досвід у використанні грантових механізмів для фінансування місцевих ініціатив у сферах соціально-економічного розвитку, культурних та арт-проєктів, екології, інклюзії та інфраструктури. Дослідження цих практик є важливим для вдосконалення системи фінансування місцевого розвитку в Україні та інших країнах з перехідними економіками.

Конкурсні грантові програми розглядаються як форма цільового

фінансування, що передбачає відбір проєктних пропозицій на конкурсній основі з наданням фінансової підтримки для реалізації конкретних ініціатив, що відповідають визначеним цілям та критеріям. На відміну від безумовних трансфертів, грантові конкурси пов'язані з чітко визначеними пріоритетами, вимогами до результатів і системою моніторингу, що забезпечує ефективне використання обмежених ресурсів. Такі програми дозволяють впроваджувати інноваційні рішення, стимулювати активність громадян та місцевих організацій, а також підвищувати відповідальність за досягнення конкретних соціально-економічних результатів.

Вправні грантові механізми спрямовані на посилення фінансової спроможності територіальних громад через розширення фінансової бази, активізацію місцевих ініціатив і залучення додаткових джерел (неурядових фондів, приватних партнерів, міжнародних донорів). Вони можуть включати малий бізнес, громадські організації, культурні та соціальні проєкти, ініціативи сталого розвитку та інноваційні програми.

Австралія має розгалужену систему грантових програм, що функціонують як на федеральному, так і на рівні штатів та місцевому рівні. Зокрема, Community Grants Hub – федеральна платформа, що об'єднує численні грантові конкурси для підтримки місцевих ініціатив, спрямованих на розвиток громад, покращення соціальної згуртованості, сталого розвитку та вирішення локальних проблем [22].

Приклади таких локальних програм включають Community Support Grants Program, який надає невеликі гранти до $5 000 для підтримки громадських ініціатив, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості, сталого розвитку та підвищення добробуту в громаді. Фінансування може бути використано для заходів із розбудови спільнот, навчання волонтерів, реалізації екологічних ініціатив, забезпечення безпеки та інших місцевих пріоритетів [6].

Австралійські місцеві ради регулярно оголошують конкурси грантів для громадських груп та організацій. Наприклад, Fraser Coast Council Community Grants надає фінансування для проєктів, що сприяють соціальній, економічній

чи культурній активності на місцевому рівні з грантовими сумами від $1 000 до $5 000. Такі гранти дозволили закупити обладнання для волонтерських організацій, підтримати локальні ініціативи та розвивати інфраструктуру для соціальних заходів [13].

У схожому контексті, через Regional Arts Development Fund місцеві органи влади Австралії підтримують культурні проєкти, сприяючи розвитку мистецтва та культурної ідентичності громад. Наприклад, понад $22 000 було розподілено серед кількох місцевих культурних ініціатив регіону Whitsundays, що сприяло як творчому розвитку, так і зміцненню соціальних зв'язків в громаді [1]. Австралійська практика демонструє кілька ключових переваг грантових підходів [6]:

– гнучкість у фінансуванні малих і середніх проєктів з високою соціальною цінністю,

– залучення місцевих громад до процесу формування та реалізації програм,

– підтримка соціальної згуртованості та сталого розвитку,

– створення сприятливого середовища для залучення волонтерів та громадських організацій до управління ресурсами громади.

Водночас грантові програми можуть мати обмеження, зокрема невеликі обсяги фінансування для масштабних проєктів, що потребують додаткового співфінансування з інших джерел – державних або приватних.

У Канаді грантові програми також широко застосовуються на федеральному, провінційному та місцевому рівнях для стимулювання розвитку громад. Дослідження показують, що місцеві органи влади та неприбуткові організації отримують фінансову підтримку для реалізації ініціатив у сферах соціального розвитку, економічної активності, інфраструктури, досліджень, культурних програм та інклюзії.

Прикладом є грантові ініціативи, що надаються окремими муніципалітетами, такими як місто New Tecumseth, яке пропонує декілька грантових потоків (наприклад, Community and Events Grants, Arts, Culture and

Tourism Grants), що фінансують різні аспекти місцевого розвитку – від культурних проєктів до підтримки подій, що сприяють зміцненню соціальних зв'язків та активізації громадського життя [24].

Муніципальні програми спонсорують різні форми місцевого розвитку. Гранти можуть бути спрямовані на розвиток туризму, мистецтва та культури, соціальних ініціатив, організацію подій та громадських заходів, що підтримують локальну ідентичність і сприяють економічному зростанню.

Крім того, у Канаді грантові інструменти використовуються також для стимулювання невеликих підприємств через взаємодію з місцевими органами влади й економічними програмами, де гранти служать для підтримки розвитку підприємництва, оновлення будівель, підвищення рівня зайнятості та посилення економічної бази громад. Канадський досвід засвідчує важливість системного поєднання грантових конкурсів з іншими формами місцевого фінансування (трансферти, податки, приватні інвестиції), що дозволяє розширювати фінансові можливості муніципалітетів і забезпечувати більш комплексне вирішення місцевих проблем.

Одним із викликів грантових програм є забезпечення прозорості, доступності заявок для різних категорій учасників та моніторингу результатів використання грантових коштів, що потребує відповідного адміністрування та інституційної спроможності місцевих урядів.

Вивчення світового досвіду підтримки місцевих ініціатив дозволяє глибше зрозуміти механізми стимулювання територіального розвитку. Австралія та Канада, як країни з розвиненими федеративними системами, пропонують унікальні моделі грантової підтримки, що базуються на принципах субсидіарності та залученості громад.

Хоча обидві країни фокусуються на зміцненні локальної ідентичності та економічної стійкості, підходи до масштабування програм, пріоритетних сфер та адміністрування коштів суттєво різняться. Наведений нижче порівняльний аналіз дозволяє виділити сильні сторони кожної системи та визначити оптимальні інструменти для адаптації в українських реаліях.

Таблиця 2.5 – Особливості грантових програм Австралії та Канади

Параметр	Австралія	Канада
Масштаб застосування	Федеральні та місцеві гранти, включно з державними програмами і місцевими ініціативами	Муніципальні гранти, що часто співфінансуються на провінційному та місцевому рівні
Основні сфери фінансування	Соціальна згуртованість, екологія, культура, волонтерство	Культура, події, місцевий економічний розвиток, підприємництво
Форма підтримки	Малий до середнього грант із фокусом на локальні ініціативи	Різні грантові потоки залежно від типу проєкту
Переваги	Гнучкі вимоги, підтримка місцевих ініціатив, прості процедури	Стимулювання економічної та соціальної активності громад, підтримка культурних та туристичних проєктів
Виклики	Обмеженість фінансування для великих програм	Необхідність підвищення прозорості та моніторингу використання фінансів

Конкурсні грантові програми у Австралії та Канаді є ефективними інструментами розширення фінансових можливостей територіальних громад, стимулювання місцевої ініціативи, соціальної згуртованості та сталого розвитку. Вони дозволяють мобілізувати ресурси для реалізації проєктів, що виходять за рамки базових функцій бюджету, залучати громадські організації та місцеві групи до вирішення локальних проблем, а також стимулюють економічну, культурну та соціальну активність. Ці практики можуть бути адаптовані до українського та інших контекстів, де подібні механізми ще недостатньо розвинуті, але мають високий потенціал для посилення фінансової гнучкості та спроможності громад.

Узагальнюючи досвід Австралії та Канади, можна зробити висновок про високу ефективність децентралізованих моделей фінансування. Порівняння демонструє дві успішні, але різні стратегії:

1. Австралійська модель орієнтована на соціальний капітал та інклюзивність. Вона є ідеальною для швидкої підтримки невеликих волонтерських та екологічних проєктів завдяки спрощеним процедурам доступу до ресурсів.

2. Канадська модель робить ставку на економічне стимулювання та

багаторівневе партнерство. Система співфінансування між провінціями та муніципалітетами дозволяє реалізовувати масштабні інфраструктурні та культурні ініціативи, що мають довгостроковий вплив на туристичну та підприємницьку привабливість регіонів.

Ключовим напрямом для України є необхідність поєднання гнучкості (австралійський підхід) із чітким моніторингом та прозорістю (виклики канадської моделі), що дозволить створити стійку екосистему підтримки місцевого економічного розвитку.

Отже, світовий досвід демонструє, що інноваційні інструменти фінансування місцевих програм можуть суттєво посилити фінансову спроможність територіальних громад. Вони включають публічно-приватне партнерство, проектне фінансування, муніципальні облігації, міжнародні грантові механізми та глобальні фінансові ініціативи. Використання таких інструментів сприяє не лише залученню додаткових коштів, а й підвищенню ефективності реалізації місцевих стратегій економічного розвитку. Запозичення та адаптація цих практик до економічного, правового та інституційного контексту України є важливим кроком у формуванні сталого, інноваційного підходу до фінансування місцевих програм та ініціатив.

2.3. Цифрові платформи краудфандингу в Європі та Північній Америці як інструмент фінансування локальних проєктів

У сучасних умовах фінансування місцевого економічного розвитку традиційні джерела – бюджетні кошти, державні трансферти чи приватні інвестиції – часто не забезпечують необхідних обсягів ресурсів для реалізації локальних ініціатив. Натомість цифрові платформи краудфандингу стають важливим інноваційним механізмом, що сприяє мобілізації громадянських коштів для фінансування проєктів локального значення (культурних,

соціальних, екологічних та інфраструктурних). Краудфандинг як форма колективного фінансування дозволяє залучати широкі кола людей через інтернет-платформи, що відкриває доступ до капіталу для ініціатив, які не завжди можуть реалізуватися завдяки традиційним джерелам фінансування [14].

Дослідження має на меті аналіз світових практик використання цифрових краудфандингових платформ у Європі та Північній Америці, оцінити їх роль у підвищенні фінансової гнучкості та спроможності громад, а також розглянути конкретні моделі та приклади успішних платформ.

Краудфандинг (crowdfunding) – це метод колективного фінансування, за якого велика кількість людей робить невеликі внески на підтримку певного проєкту чи ініціативи через цифрові платформи. Він поєднує можливості інтернет-технологій із бажанням громадян безпосередньо впливати на розвиток локальних проєктів та ідей. У європейській та американській практиці краудфандинг вже давно використовують не лише для підтримки стартапів чи творчих проектів, але й для громадських ініціатив, публічних просторів та соціальних проєктів [5].

Наукові дослідження визначають цей механізм як цифровий інструмент колективної дії, що зменшує бар’єри доступу до фінансування й одночасно посилює участь громадян у процесі ухвалення рішень щодо локальних інвестицій (тобто поєднує економічні та соціальні аспекти розвитку) [17].

Водночас значущість європейського ринку краудфандингу, що перебуває на етапі активного розвитку, полягає не лише у його здатності забезпечувати залучення необхідних фінансових ресурсів для підтримки локальних ініціатив і креативних проєктів, але й у можливості формування тісніших і більш безпосередніх взаємовідносин між ініціаторами проєктів та їхніми донорами. Різні формати краудфандингових конкурсів пропонують фандрейзерам широкий спектр інструментів для просування своїх ідей, серед яких ключове місце займають можливості розміщення відеоматеріалів, візуального контенту та детальної довідкової інформації як про сам проєкт, так

і про його засновників. Такий підхід не лише сприяє більш повному та обґрунтованому оцінюванню потенціалу ініціативи з боку інвесторів, але й дозволяє їм чіткіше усвідомити напрями та цілі використання залучених коштів.

Більшість онлайн-платформ для залучення фінансування також передбачають наявність інтерактивних сервісів обміну повідомленнями, які забезпечують можливість прямої комунікації між зацікавленими спонсорами та авторами проєктів. Для благодійних і неурядових організацій такі цифрові механізми взаємодії створюють значні переваги як у контексті підвищення ефективності комунікації між донорами та організаторами збору коштів, так і з точки зору зростання суспільної обізнаності щодо актуальних соціальних проблем. Показовим прикладом є платформа openIDEO.com, яка спеціалізується на залученні громадських організацій і неурядових структур до процесу отримання зворотного зв’язку, ідей та пропозицій від зацікавленої аудиторії користувачів [14].

Окрім розширення можливостей інформаційної взаємодії, децентралізована та відкрито структурована архітектура мережі Інтернет створює передумови для суттєвої трансформації просторової організації процесів фінансування проєктів. Однією з найбільш інноваційних рис онлайн-краудфандингу є його здатність нівелювати традиційні межі між локальними та глобальними ініціативами. Якщо раніше організатори благодійних кампаній були змушені зосереджуватися переважно на проєктах, здатних зацікавити широкий загал, то нині використання механізмів подання запитів на пропозиції (CFP) дозволяє ефективно та з мінімальними витратами популяризувати локальні й маломасштабні ініціативи серед вузькоспеціалізованих спільнот і нішевих аудиторій у різних країнах Європи.

Для окремих донорів участь в онлайн-краудфандингових кампаніях формує більш персоналізований інвестиційний досвід, оскільки надає можливість підтримувати ті проєкти, які відповідають їхнім індивідуальним цінностям, переконанням та інтересам. Той факт, що переважна більшість

спонсорів у Європі не розраховує на отримання значної фінансової віддачі від таких інвестицій, свідчить про домінування нематеріальних мотивів участі, зокрема емоційної, соціальної та етичної складових. Водночас залучення до онлайн-краудфандингу забезпечує донорам не лише доступ до ширшого спектра інвестиційних можливостей, але й відчуття причетності до збереження та підтримки різноманіття локальних ініціатив, що формують основу сталого розвитку у довгостроковій перспективі.

Європа є одним із центрів розвитку цифрового краудфандингу: історично цей регіон забезпечив понад 55 % всіх успішних краудфандингових кампаній у світі ще на початку 2010-х років, а нині продовжує залишатися одним із лідерів у цій сфері [5].

Європейські платформи охоплюють широкий спектр секторів: від соціальних та культурних ініціатив до сталого розвитку та освіти, що дозволяє громадам використовувати краудфандинг для фінансування локальних ініціатив, що мають суспільну користь [23].

Платформи краудфандингу є ключовим елементом фінансової екосистеми, що сприяє фінансуванню інноваційних, творчих, соціальних і бізнес-проєктів, коли традиційні джерела фінансування є недостатніми або недоступними. У Європі цей сегмент продовжує активно розвиватися, охоплюючи різні моделі краудфандингу – від акціонерних та позик до гібридних і винагородних моделей, що підтримуються відповідним регуляторним середовищем, зокрема European Crowdfunding Service Providers Regulation (ECSPR), що гармонізує правила діяльності платформ у межах ЄС та стимулює крос-кордонну участь інвесторів та проєктів.

Табл. 2.6 містить порівняльний аналіз 15 провідних краудфандингових платформ Європи, що відіграють провідну роль в мобілізації фінансових ресурсів для стартапів, малого та середнього бізнесу, соціальних ініціатив і творчих ініціатив [23].

Таблиця 2.6 – Top 15 краудфандингових платформ у Європі у 2025 році [23]

Платформа	Країна	Модель фінансування	Основні характеристики	Напрям підтримки
Crowdcube	Велика Британія	Equity	Лідер англійського ринку, широкий доступ інвесторів, вторинний ринок	Стартапи, технологічні компанії
Republic Europe (Seedrs)	Велика Британія /Португалія	Equity	Великий портфель стартапів, інструменти AI для підбору інвесторів	Tech, кліматичні проєкти
Mintos	Латвія	P2P	Велика платформа позик для споживачів та МСБ	Позики, P2P інвестування
Companisto	Німеччина	Equity	Доступні мінімальні внески, довіра інвесторів	Стартапи DACH-регіону
Ulule	Франція	Reward/Гібридна	Висока успішність кампаній, API для інтеграції	Креативні та соціальні проєкти
Invesdor	Фінляндія	Equity/Bonds/Loans	Перевага для МСБ, підтримка правового супроводу	Impact-проєкти, МСБ
SeedBlink	Румунія	Equity	Сильний фокус на технологічні стартапи	Tech і інновації
Aescuvest	Німеччина	Equity	Спеціалізація на медичних технологіях	Life Sciences, healthtech
KissKissBankBank	Франція	Reward	Творчі проєкти з підтримкою брендів	Креативні індустрії
Goteo	Іспанія	Reward/Social	Соціально орієнтована платформа з інструментами спільноти	Соціальні, освітні проєкти
Symbid	Нідерланди	Equity	Об’єднує інвесторів у кооперативи	Підприємства SME
OurCrowd	Ізраїль/ЄС-фокус	Equity/VC	Великий глобальний портфель стартапів	Різноманітні інноваційні галузі
Wemakeit.ch	Швейцарія	Reward	Підтримка культурних та творчих ініціатив	Творчість, НУО
Booomerang	Данія	Reward/Equity (пілот)	Нішеві кампанії зі змішаними моделями	Креативні та ігрові проєкти
EstateGuru	Естонія	P2P (нерухомість)	Спеціалізація на нерухомості з високою частотою повернення	Нерухомість, інвестиції

Проведений аналіз топ-15 краудфандингових платформ Європи свідчить про суттєву різноманітність моделей фінансування, що функціонують у сучасному краудфандинговому середовищі. Платформи охоплюють різні сегменти ринку – від equity-краудфандингу для інвесторів і стартапів до peer-to-peer позик, reward-орієнтованих кампаній та спеціалізованих напрямів, таких як нерухомість чи соціальні ініціативи. Їхня діяльність стимулюється сприятливим регуляторним середовищем, зокрема регламентом ECSPR, що дозволяє масштабувати проєкти на всю Європейську економічну зону, підвищуючи доступ до фінансування та сприяючи інноваційному розвитку [23]. Ці платформи відіграють важливу роль у формуванні фінансової інфраструктури Європи, забезпечуючи інклюзивний доступ до капіталу для підприємців, творчих ініціаторів і соціальних інноваторів, що стимулює економічне зростання та соціальні трансформації в регіоні.

Однією з найяскравіших європейських платформ є Spacehive, створена у Великій Британії. Платформа орієнтована на проєкти, покликані покращити місцеві громадські простори та інфраструктуру. Spacehive дозволяє місцевим ініціаторам залучати кошти безпосередньо від громадян, а також комбінувати краудфандингові внески з грантами та підтримкою бізнесу [20].

За даними платформи, завдяки Spacehive реалізовано понад 500 проектів загальною вартістю понад £10 млн, включно з відновленням громадських просторів у Лондоні, Бристолі та Уельсі. Це чітко демонструє потенціал цифрових платформ у мобілізації локальних ресурсів для реалізації значущих громадських ініціатив [20].

У Європі краудфандингові платформи працюють з різними категоріями проектів – від культурних і освітніх до екологічних та соціальних. Серед таких платформ є Goteo (Іспанія), що робить акцент на соціальному та культурному впливі проектів, а також інші загальноєвропейські сервіси, що підтримують проекти сталого розвитку та громадського добробуту [3].

Зосереджуючись на відкритих знаннях та суспільному благі, Goteo профінансувала понад 2000 проектів, залучивши 20 мільйонів євро та досягши

60% успіху завдяки моделям подвійного фінансування. Як піонер ECSPR, її інструменти для співпраці 2025 року (мікрозавдання, ресурси тощо) посилюють розподілене фінансування ініціатив, орієнтованих на спільне благо [23].

У Північній Америці краудфандинг також став важливим механізмом фінансування місцевих і громадських проєктів. У наукових оглядах зазначено, що краудфандингові технології широко застосовуються підприємцями, некомерційними організаціями та інституціями громадянського суспільства для збору фінансів на різні проєкти [75].

У таких країнах, як Канада та США, краудфандинг використовується не лише для стартапів, але й для освітніх, соціальних та громадських ініціатив, де громадяни стають співфінансистами локальних проєктів.

Прикладом цифрової платформи Північної Америки є FundRazr – канадський сервіс, що дозволяє створювати та просувати кампанії для збору коштів на широкий спектр цілей: від громадських та благодійних проектів до соціальних ініціатив та підтримки неурядових організацій [4].

FundRazr працює у понад 35 країнах, включно зі США та Канадою, і використовується як організаціями, так і окремими громадянами для підтримки локальних проєктів. Наразі платформа FundRazr допомогла 200 000 кампаніям зібрати понад 325 мільйонів доларів онлайн. 9/10 балів задоволеності. Платформа дозволяє організовувати різні типи кампаній (peer-to-peer, recurring donations тощо), що сприяє адаптації фінансування під потреби конкретної громади чи ініціативи [4].

У США також формувалися краудфандингові сервіси, спрямовані саме на проєкти громадського значення. Наприклад, Citizinvestor – платформа, яка дозволяла залучати фінансування для місцевих урбаністичних проєктів у партнерстві з муніципалітетами. Платформа створювала можливості для мешканців підтримати реальні проєкти місцевої інфраструктури, які уряд не завжди може профінансувати у повному обсязі [2]. Хоча в 2018 році Citizinvestor змінив формат та закрився, її практика показала, що цифровий

краудфандинг здатний бути безпосереднім інструментом співфінансування публічних проєктів, що позитивно впливає на розвиток міського середовища.

Краудфандингові платформи дозволяють залучати невеликі внески від великої кількості людей, що в сукупності може забезпечити значні фінансові ресурси для реалізації локальних проєктів, не навантажуючи місцеві бюджети, що створює додатковий джерельний потенціал, що може бути інтегрований у місцеві програми розвитку [14].

Цифрові платформи не лише мобілізують фінанси, а й стимулюють громадянське залучення до процесів ухвалення рішень щодо того, які проєкти мають бути реалізовані в їхньому оточенні, що підсилює соціальну згуртованість та почуття відповідальності [16].

Відкритий характер краудфандингу дозволяє широкому колу ініціаторів – незалежно від розміру бюджету чи формального статусу – представляти власні проєкти на цифрових платформах та залучати підтримку спільноти.

Попри очевидні переваги, цифровий краудфандинг також має обмеження. Наприклад, успіх кампанії значною мірою залежить від комунікаційної стратегії, мережевої підтримки та здатності залучити зацікавлених донорів, що може створити нерівності між громадами з різною соціально-економічною базою.

Крім того, регулювання та правове середовище у різних країнах може ускладнювати використання краудфандингу для офіційних публічних проєктів або співфінансування муніципальних ініціатив.

Отже, аналіз світових практик свідчить, що цифрові платформи краудфандингу створюють нові можливості для мобілізації громадянських коштів на реалізацію локальних проєктів у Європі та Північній Америці. Платформи, такі як Spacehive у Великій Британії чи FundRazr у Канаді, демонструють, що краудфандинг може бути ефективним інструментом для фінансування громадських, культурних, соціальних чи інфраструктурних ініціатив. Це сприяє підвищенню фінансової гнучкості місцевих громад, активізації участі громадян та демократизації доступу до фінансових ресурсів

для проєктів місцевого значення. Урахування досвіду європейських та північноамериканських практик може слугувати основою для адаптації краудфандингових механізмів у місцевих фінансових системах України та інших країн з перехідною економікою.

2.4. Обґрунтування напрямів удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку

Ефективне фінансове забезпечення місцевого економічного розвитку є однією з ключових умов сталого розвитку територіальних громад, особливо в умовах воєнних викликів і структурних змін у фінансовій системі. Однак сучасні традиційні джерела фінансування – місцеві бюджети, міжбюджетні трансферти та державні програми – не завжди забезпечують достатній обсяг фінансових ресурсів для реалізації стратегічних програм розвитку. Це зумовлює необхідність удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування МЕР, що включає диверсифікацію джерел, застосування сучасних фінансових інструментів та вдосконалення механізмів фінансового управління.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що місцеві громади України стикаються з низкою проблем у формуванні джерел фінансування МЕР:

1. Нерівномірність бюджетної спроможності територіальних громад, яка призводить до суттєвих різниць у можливостях реалізації програм розвитку.
2. Обмеження інвестиційного потенціалу та недостатня здатність залучати капітал поза межами державних трансфертів.
3. Відсутність ефективних механізмів адаптації до кризових ситуацій та зовнішніх шоків, що проявляється у слабкій фінансовій стійкості громад.
4. Неефективність існуючих фінансових механізмів управління ресурсами, які не повною мірою враховують сучасні економічні виклики та

інноваційні підходи.

Ці проблеми суттєво обмежують здатність органів місцевого самоврядування реалізовувати комплексні програми економічного розвитку, що потребують значних фінансових вкладень.

Серед інноваційних механізмів, що здатні розширити фінансову базу громад, пропонуємо такі:

1. Диверсифікація фінансових джерел як механізм розширення фінансової бази територіальних громад

В умовах тривалої воєнної агресії та критичного навантаження на видаткову частину місцевих бюджетів, традиційна модель наповнення бюджетів громад Запорізької області зазнає докорінної трансформації. Фінансова нестійкість, зумовлена близькістю до зони бойових дій та релокацією великого бізнесу, вимагає від органів місцевого самоврядування переходу до політики активної диверсифікації фінансових джерел.

Державні та регіональні грантові механізми надають ефективний інструмент для фінансування місцевих проєктів малого та середнього бізнесу, а також спеціальних груп (ветеранів, внутрішньо переміщених осіб), що розширює фінансову базу громад за рахунок позабюджетних ресурсів і зовнішніх джерел [41].

Співпраця з міжнародними фінансовими інституціями, зокрема Європейським інвестиційним банком, дозволяє громадам реалізовувати крупні інфраструктурні проєкти за рахунок зовнішнього фінансування, що є важливим, особливо у відбудові після збройної агресії.

Місцеві програми компенсації або пільгового кредитування підсилюють потенціал МСП і малих підприємств, що в перспективі збільшує надходження до місцевих бюджетів через податки і збори.

У таблиці 2.7 систематизовано ключові моделі диверсифікації, що застосовуються в громадах Запорізької області станом на 2025 рік, та наведено реальні кейси їх реалізації, що демонструють адаптивність місцевих фінансів до екстремальних викликів.

Таблиця 2.7 – Моделі диверсифікації фінансування територіальних громад та приклади із Запорізької області станом на 2025 рік

Модель диверсифікації	Суть механізму	Потенційні джерела	Приклади застосування в громадах Запорізької області	Примітки
Державні грантові програми	Використання державних конкурсів та грантів для реалізації місцевих ініціатив і підтримки бізнесу	Державні гранти через «Дія.Бізнес», програми підтримки МСП	Запорізька ОДА оголошує гранти для розвитку бізнесу: мікрогранти до 150 тис. грн, гранти для ветеранів до 1 млн грн, гранти ВПО тощо [41]	Грантові кошти сприяють розвитку підприємництва і створенню робочих місць
Регіональні грантові ініціативи	Конкурси, що реалізуються на рівні області або громад з метою підтримки локальних проєктів	Регіональні грантові конкурси для проєктів бізнесу та громадських організацій	В Запорізькій області доступні регіональні грантові програми з річним фінансуванням проектів та підтримкою бізнес-ініціатив [41]	Стимулюють місцеві ініціативи, соціальні та культурні проєкти
Залучення зовнішніх інвестицій та міжнародної допомоги	Співпраця з міжнародними фінансовими інституціями та донорами для підтримки інфраструктурних проектів	Фонди ЄС, EIB, USAID і т. ін.	Міста Запоріжжя отримають підтримку ЄІБ для модернізації муніципальної інфраструктури – понад €18 млн в рамках UMIP	Допомагає реалізовувати великі інфраструктурні проєкти, зменшувати витрати
Підтримка підприємництва через фінансові інструменти	Стимує розвиток підприємництва та створення бізнесу, що збільшує власні надходження громад	Доступні кредити (5-7-9 %), компенсації по кредитах, бізнес-підтримка	У Запорізькій міській громаді компенсують відсотки за кредитами, що дозволило підприємцям залучати більше фінансування на розвиток діяльності [6440]	Стимулює локальну економіку, збільшує власні ресурси бюджетів
Грантові конкурси для громадських організацій	Формування фінансової підтримки неприбуткових ініціатив	Гранти для НУО, молодіжних організацій	Майже 5 молодих жіночих ГО Запорізької області отримали міні-гранти на розвиток потенціалу [40]	Підсилює роль громадського сектору у розвитку громад
Соціальні та культурні гранти та конкурси	Фінансування культурних, освітніх проєктів через партнерські конкурси	Конкурси фондів великих підприємств (МХП-Громаді)	Конкурси для локальних культурних проєктів з грантовим фінансуванням від 500 тис до 1 млн грн [38]	Підтримує розвиток культурної спадщини та соціальної активності

Результати проведеного порівняльного аналізу свідчать про те, що для прифронтових та деокупованих територій Запорізького краю диверсифікація перестала бути лише інструментом розвитку, перетворившись на запоруку фінансової безпеки. На основі даних табл. 2.7 можна зробити такі висновки:

1. Громади трансформуються з пасивних отримувачів субвенцій у активних суб'єктів грантового ринку. Успішний досвід залучення понад €18 млн від ЄІБ для модернізації інфраструктури Запоріжжя підтверджує, що висока кредитна репутація та прозорість дозволяють залучати ресурс навіть у ризикових зонах.

2. Модель підтримки підприємництва через компенсацію відсоткових ставок за кредитами «5-7-9%» створює мультиплікативний ефект: громада витрачає відносно невеликий ресурс на субсидію, але отримує збережені робочі місця та стабільні надходження ПДФО.

3. Підтримка жіночих ГО та ветеранського бізнесу через мікрогранти дозволяє вирішувати гострі соціальні питання (адаптація ВПО, реабілітація) без прямого залучення дефіцитних коштів місцевого бюджету.

Отже, інтеграція міжнародної допомоги з державними програмами та локальними інструментами підтримки бізнесу дозволяє громадам Запорізької області зберігати фінансову стійкість, забезпечуючи критичні потреби мешканців та закладаючи фундамент для повоєнного відновлення.

Співпраця з міжнародними фінансовими інституціями, зокрема Європейським інвестиційним банком, дозволяє громадам реалізовувати крупні інфраструктурні проєкти за рахунок зовнішнього фінансування, що є важливим, особливо у відбудові після збройної агресії.

Фінансова спроможність територіальних громад є одним з визначальних чинників сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні. Підвищення фінансової бази громад забезпечує здатність місцевих органів влади реалізовувати пріоритетні інфраструктурні, соціальні, інвестиційні та екологічні програми. Однак традиційні джерела доходів місцевих бюджетів, такі як податкові надходження та міжбюджетні трансферти, мають обмежений

потенціал зважаючи на економічну нерівномірність територій і коливання макроекономічної кон’юнктури. Саме тому актуальним є пошук інструментів розширення фінансової бази громад на основі диверсифікації джерел фінансування.

Диверсифікація фінансових джерел передбачає активне залучення позабюджетних коштів, грантів, партнерських програм та інвестиційних ресурсів. Такі підходи сприяють зменшенню залежності громад від державних трансфертів і підсилюють фінансову автономію [44].

Практична реалізація диверсифікації передбачає пошук та інтеграцію різних джерел фінансування, що виходять за межі традиційних бюджетних надходжень. До таких джерел належать:

- покращення адміністрування місцевих податків і зборів з метою підвищення власних доходів бюджету;
- залучення міжнародних грантів та донорських коштів з використанням прозорих механізмів конкурсного відбору;
- використання фінансових інструментів, таких як муніципальні облігації та кредити, для фінансування великих інфраструктурних проектів;
- партнерство з приватним сектором і державно-приватні ініціативи, що сприяють співфінансуванню важливих проектів розвитку;
- інноваційні підходи, включаючи проєктне та програмне фінансування, соціальне підприємництво і краудфандинг для локальних ініціатив.

Такі механізми дозволяють забезпечити стійкий фінансовий потенціал територіальних громад, знижують ризик залежності від одного джерела доходів та сприяють збільшенню інвестиційної привабливості регіонів.

Отже, диверсифікація джерел фінансування виступає одним із ключових інструментів розширення фінансової бази територіальних громад. Наукові дослідження підтверджують, що збалансоване поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування сприяє підвищенню фінансової стійкості громад, зменшенню ризиків, пов’язаних із економічною нестабільністю, і

створює передумови для довгострокового соціально-економічного розвитку .

Реалізація диверсифікованого фінансового механізму має здійснюватися на основі аналізу потреб конкретної громади, її економічного потенціалу та соціальних пріоритетів. Це дозволяє органам місцевого самоврядування не лише забезпечувати фінансову стабільність, але й ефективно фінансувати проекти розвитку, сприятливі для мешканців, що в перспективі підвищує якість життя на місцевому рівні.

2. Застосування «зелених» та соціальних фінансових інструментів як механізм розширення фінансової бази територіальних громад

«Зелені» фінанси становлять собою сукупність фінансових інструментів, спрямованих на підтримку екологічно орієнтованих проєктів та стимулювання переходу до сталого розвитку економіки. Ці інструменти включають «зелені» кредити, «зелені» позики, гранти, «зелені» облігації, механізми співфінансування та інші форми фінансової підтримки для проєктів з енергоефективності, відновлюваної енергетики, управління відходами та зменшення негативного впливу на довкілля. У науковій літературі підкреслюється, що «зелені» фінансові інструменти забезпечують доступ до капіталу для реалізації екологічних інвестицій, які могли б бути недоступними через традиційні джерела фінансування [52].

Розглядаючи роль «зелених» фінансів у забезпеченні сталого розвитку територій, окремі дослідники визначають їх як інструменти, що сприяють гарантуванню природо-техногенної та екологічної безпеки, а також можуть бути інтегровані у систему місцевих фінансів з використанням «зелених» облігацій та «зеленого» банкінгу [31; 47].

Соціальні фінансові інструменти спрямовані на підтримку соціально вразливих груп населення, розвиток соціальної інфраструктури та реалізацію програм соціальної інтеграції. До таких інструментів належать соціальні облігації, облігації соціального впливу (Social Impact Bonds, SIB), гранти соціального спрямування та інші механізми, що мобілізують капітал з урахуванням соціальних цілей. Вони дозволяють залучати фінансування для

проєктів, які мають значний соціальний ефект, але можуть бути недосяжними для традиційних комерційних інвесторів.

Соціальні облігації, наприклад, передбачають випуск цінних паперів з метою фінансування проєктів у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, інклюзії та інших напрямів, що сприяють підвищенню добробуту населення та зменшенню соціальних розривів. Їхня специфіка полягає в поєднанні фінансового прибутку з вимірюваним соціальним ефектом, що робить ці інструменти привабливими як для інвесторів зі стійкими цінностями, так і для місцевих органів влади [37].

Залучення «зелених» фінансових інструментів сприяє розширенню фінансової бази громад через:

1. Мобілізацію додаткових ресурсів для проєктів з енергоефективності та альтернативної енергетики, що мають довгострокові економічні та екологічні вигоди.

2. Створення нових джерел доходів для місцевих бюджетів за рахунок участі в «зелених» облігаціях або залучення інвестицій в локальні екологічні ініціативи.

3. Покращення інвестиційного іміджу громад, що може сприяти залученню приватного капіталу та партнерських коштів.

Соціальні інструменти дозволяють:

1. Фінансувати проєкти з високим соціальним впливом, що сприяє підвищенню добробуту місцевих громад.

2. Зменшувати соціальне навантаження на бюджет, оскільки частина витрат може покриватися за рахунок зовнішнього соціального фінансування.

3. Створювати механізми соціального партнерства між місцевою владою, бізнесом та громадськими організаціями для досягнення спільних цілей.

Незважаючи на значний потенціал, впровадження «зелених» та соціальних фінансових інструментів у практику місцевого фінансування має низку викликів. До них належать складності у визначенні екологічних та

соціальних критеріїв для проєктів, необхідність розбудови відповідної фінансової інфраструктури, а також інтеграція стандартів сталого фінансування в національні та місцеві правові рамки.

Для практичного застосування у громадах важливо розуміти специфіку кожного інструмента, їх потенційні переваги та можливі обмеження, а також наявні приклади реалізації в Україні (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Порівняння «зелених» та соціальних фінансових інструментів

Інструмент	Суть і механізм	Приклад застосування в громадах України	Очікувані ефекти
1	2	3	4
Зелені облігації	Боргові цінні папери, кошти від розміщення яких спрямовуються виключно на екологічні проєкти (наприклад ВДЕ, енергоефективність)	Потенційний інструмент для муніципалітетів – випуск зелених облігацій для фінансування енергоефективних заходів у житловому та комунальному фонді (цей механізм законодавчо визначений для українських емітентів)	Залучення інвестицій, зниження витрат на енергію, покращення екологічної ситуації
Зелені кредити / «теплі» кредити	Пільгові кредити або часткова компенсація відсотків для проєктів з енергоефективності та чистої енергії	На рівні громад реалізуються «теплі» кредити для заходів з енергоефективності будівель або муніципальної інфраструктури – підвищення ВДЕ-спроможності громад	Підвищення енергоефективності, зменшення енергоспоживання, зниження витрат бюджетів
Револьверні фонди для енергоефективності	Механізм, за яким повернені кошти з пільгових позик повторно використовуються для нових проєктів	У деяких містах створені муніципальні револьверні фонди для підтримки сталих енергетичних ініціатив	Сталий цикл фінансування, мультиплікативний ефект повторного використання коштів
Державні та міжнародні «зелені» гранти	Конкурсні гранти на реалізацію екологічних проєктів (альтернативна енергетика, очищення води тощо)	Громади можуть залучати гранти від державних програм або міжнародних донорів для реалізації ВДЕ-проектів або екологічних ініціатив	Додаткові ресурси без повернення, стимулювання зелених ініціатив

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4
Соціальні гранти	Безповоротне фінансування проектів соціального спрямування (підтримка вразливих груп, освіта, молодіжні ініціативи)	Соціальні проєкти громад (освітні, медичні, інклюзивні програми) можуть отримувати грантову підтримку від державних або міжнародних фондів	Підвищення соціального капіталу, покращення якості життя
Соціальні облігації / impact-інвестиції	Інструменти фінансування соціальних програм з вимірюваними соціальними результатами (наприклад соціальні impact bonds)	На рівні громад застосування ще зародкове, але розглядається в контексті фінансування соціальних послуг за підтримки донорських програм	Оптимізація соціальних видатків, мотивація до досягнення результатів
Партнерські соціальні угоди	Співпраця з бізнесом або НУО для фінансування соціальних ініціатив (часткове співфінансування, інвестиції CSR)	Громади залучають приватний сектор для реалізації соціальних проєктів через механізми корпоративної соціальної відповідальності	Мобілізація приватних ресурсів, підвищення соціальної відповідальності бізнесу

Застосування «зелених» та соціальних фінансових інструментів створює нові можливості для розширення фінансової бази територіальних громад України, особливо у контексті реалізації сталих екологічних та соціальних ініціатив. «Зелені» інструменти дозволяють не лише залучати інвестиції для екологічних проєктів, але й сприяють підвищенню енергоефективності, енергетичній незалежності та покращенню якості міського середовища. Соціальні інструменти, у свою чергу, спрямовані на зміцнення соціальної інфраструктури, підтримку вразливих категорій населення та розвиток людського капіталу.

Інтеграція цих механізмів у стратегії місцевого розвитку сприяє не тільки диверсифікації джерел фінансування, але й забезпечує комплексний підхід до вирішення місцевих екологічних та соціальних завдань. Ефективність їх застосування залежить від здатності громад адаптувати інструменти до власних потреб, розвивати відповідні компетенції для

підготовки проєктів і залучати партнерів – державних, приватних та міжнародних – у процес фінансування. У цьому контексті подальше вдосконалення нормативно-правової бази та інституційної підтримки є критично важливими елементами для успішної реалізації таких механізмів.

Отже, застосування «зелених» та соціальних фінансових інструментів є перспективним механізмом розширення фінансової бази територіальних громад за рахунок мобілізації додаткових ресурсів для екологічно та соціально орієнтованих ініціатив. Ці інструменти сприяють не лише фінансовій спроможності місцевих органів влади, але й реалізації стратегій сталого розвитку, що відповідають глобальним цілям у сфері довкілля та соціальної інтеграції. Подальше впровадження цих механізмів потребує узгодження нормативно-правового поля, підвищення рівня фінансової грамотності місцевих управлінців та активізації співпраці з фінансовими інституціями.

3. Інтеграція цифрових фінансових технологій як механізм розширення фінансової бази громад

Цифрові фінансові технології, або FinTech, стають невід’ємною частиною фінансової системи, що сприяє підвищенню ефективності управління фінансовими ресурсами, залученню нових джерел фінансування та вдосконаленню обслуговування як бізнесу, так і населення. Для територіальних громад інтеграція цифрових фінансових інструментів та технологій може стати важливим інноваційним механізмом *розширення фінансової бази*, підвищення фінансової інклюзії та оптимізації доходів та витрат місцевих бюджетів.

Цифрові фінансові технології охоплюють широкий спектр інструментів та послуг, включаючи електронні платежі, мобільні фінансові сервіси, блокчейн, краудфандинг, цифрові платформи для адміністрування податків і зборів, а також використання великих даних (Big Data) для фінансового прогнозування. Згідно з сучасними науковими дослідженнями, впровадження цифрових фінансових технологій сприяє підвищенню доступності фінансових послуг, скороченню операційних витрат, зменшенню рівня корупційних

ризиків та підвищенню прозорості фінансових операцій.

У контексті місцевих громад такі технології можуть бути адаптовані для оптимізації процесів збору податків, управління бюджетними коштами, залучення цифрових інвестицій та підвищення доступу підприємців і мешканців до фінансових сервісів:

1. Одним із ключових напрямів є впровадження електронних систем адміністрування місцевих податків і зборів. Автоматизація податкових процесів та надання електронних сервісів для податкової взаємодії сприяють збільшенню надходжень за рахунок зменшення ухилення від сплати податків, скорочення адміністративних витрат і підвищення зручності для платників. Наприклад, такі сервіси дозволяють мешканцям і підприємцям здійснювати платежі онлайн, відстежувати податкові зобов’язання, отримувати електронні квитанції та нагадування щодо платежів.

2. Цифрові платформи, включно з краудфандинговими та краудінвестинговими сервісами, відкривають нові можливості для громад щодо залучення фінансування для місцевих проєктів. Краудфандинг дозволяє мобілізувати ресурси не лише всередині громади, але й серед зацікавлених інвесторів на національному та міжнародному рівні, що може сприяти фінансуванню інфраструктурних, соціальних та культурних ініціатив.

3. Особливо перспективними є краудінвестингові платформи, де інвестори отримують частку у прибутку або активі проєкту. Для місцевих громад це може стати шляхом залучення капіталу для реалізації проєктів з високою соціальною або економічною віддачею.

4. Інтеграція блокчейн-технологій у фінансові процеси громад дозволяє підвищити рівень прозорості, безпеки та відстежуваності транзакцій. Блокчейн може бути застосований для управління муніципальними активами, укладання електронних контрактів, автоматизації процесів розподілу бюджетних коштів та контролю за виконанням фінансових зобов’язань. Дослідження підкреслюють, що блокчейн сприяє зниженню транзакційних витрат та ризиків шахрайства, що є важливим фактором для зміцнення довіри

громадян.

5. Використання технологій Big Data у фінансовому управлінні громад дозволяє більш точно прогнозувати надходження та видатки бюджету, ідентифікувати несприятливі тенденції та оптимізувати розподіл ресурсів. Аналітичні інструменти допомагають приймати обґрунтовані рішення щодо стратегічних інвестицій, витрат на соціальні послуги та інфраструктурні проєкти.

Для українських територіальних громад цифрові фінансові технології можуть стати ефективним інструментом розширення фінансової бази у таких напрямках:

– підвищення ефективності адміністрування доходів бюджету через автоматизовані системи збору платежів та моніторинг податкових даних;

– залучення цифрових фінансових сервісів для інвестування в локальні проєкти, зокрема краудфандингових платформ;

– оптимізація бюджетного планування та контроль видатків із використанням аналітичних технологій;

– підвищення прозорості та довіри шляхом застосування блокчейн-систем для фінансових транзакцій.

Ці механізми набувають особливої актуальності в умовах децентралізації та необхідності ефективного управління обмеженими ресурсами.

Отже, інтеграція цифрових фінансових технологій є одним із перспективних інноваційних механізмів, здатних суттєво розширити фінансову базу територіальних громад. Наукові дослідження свідчать про те, що цифровізація фінансових процесів сприяє підвищенню ефективності фінансового менеджменту, зменшенню адміністративних витрат, збільшенню надходжень до бюджету та залученню нових джерел фінансування, зокрема через цифрові платформи інвестування та краудфандингу. Впровадження таких технологій у практику місцевого самоврядування дозволяє громаді адаптуватися до викликів цифрової економіки та підвищити свою фінансову

спроможність у довгостроковій перспективі.

На основі теоретичних моделей та практичних рекомендацій науковців виокремлено ключові напрями удосконалення інноваційних механізмів формування джерел фінансування МЕР.

1. Необхідно створити **гнучкий правовий простір**, що стимулюватиме участь місцевих громад у інноваційних фінансових механізмах, таких як ДПП, фінансові платформи, інвестиційні фонди тощо. Правове регулювання повинно забезпечити прозорість, передбачуваність та захист прав усіх учасників фінансових процесів, включно з інвесторами та громадянами.

2. Для реалізації інноваційних підходів необхідно підвищувати кадровий та управлінський потенціал місцевих фінансових органів, зокрема шляхом навчання, впровадження сучасних фінансових систем та стратегічного планування. Сильні інституції здатні ефективніше залучати інвестиції та управляти фінансовими потоками.

3. Поглиблення децентралізації має супроводжуватися розширенням повноважень щодо формування місцевих доходів, включно з адмініструванням податків, зборів та місцевих платежів, що стимулює конкуренцію за інвестиції та залучення ресурсів.

4. Впровадження інвестиційних гарантій та фінансових стимулів може зменшити ризики для приватних інвесторів та розширити потік ресурсів для місцевих ініціатив. Механізми гарантування можуть також підвищити кредитний рейтинг муніципалітетів, що полегшить доступ до позик і облігаційних ринків.

5. Ефективне функціонування інноваційних фінансових механізмів потребує прозорості бюджетних процесів та відкритого звітування перед громадянами. Це сприяє зміцненню довіри між владою та громадою, а також покращує інвестиційний клімат.

На основі аналізу проблем і наукових рекомендацій запропоновано комплекс практичних кроків для місцевих органів влади:

1. Розробка місцевих стратегій фінансування, що включатимуть

інноваційні джерела: грантові платформи, краудфандинг, муніципальні облігації, фонди підтримки підприємництва.

2. Запровадження електронних систем бюджетного планування та моніторингу результатів реалізації програм, що забезпечують оперативне коригування фінансових потоків.

3. Створення пілотних проєктів співробітництва з приватними інвесторами для оцінювання ефективності ДПП у реальних умовах.

4. Формування міжмуніципальних фінансових альянсів для об’єднання ресурсів та реалізації великих інфраструктурних проєктів у співпраці з іншими громадами.

Таким чином, удосконалення інноваційних підходів до формування джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку є необхідним кроком для підвищення фінансової спроможності територіальних громад та забезпечення сталого розвитку. Аналіз проблем сучасного фінансування вказує на важливість диверсифікації джерел, застосування сучасних інструментів та інституційного зміцнення місцевих влад. Удосконалення нормативно-правової бази, підтримка фінансової децентралізації, розвиток інституційної спроможності та підвищення прозорості фінансових операцій – це ключові напрями, які сприятимуть більш ефективному використанню ресурсів, залученню інвестицій та реалізації пріоритетних програм розвитку громад. Такі зміни дозволять місцевим громадам діяти більш автономно і гнучко навіть у складних економічних умовах, сприяючи економічному зростанню та покращенню добробуту населення.

Висновки до другого розділу

Проведене дослідження аналітико-дослідницьких вимірів фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні в умовах воєнного стану та посткризового відновлення дозволяє сформулювати наступні узагальнюючі висновки:

1. Встановлено, що повномасштабна агресія спричинила глибоку регіональну диференціацію доходів місцевих бюджетів. Аналіз показників 2024 року підтвердив критичну поляризацію: від формування висококонцентрованих фінансових центрів (м. Київ, що акумулює 24,0% доходів) до фактичної втрати доходної бази громадами на сході та півдні України. Виявлено, що структура доходів змістилася в бік трансфертної залежності у прифронтових регіонах (до 55,5% у Херсонській області), тоді як тилові громади демонструють фінансову автономію завдяки релокації бізнесу та стабільності надходжень ПДФО.

2. Доведено, що традиційні бюджетні механізми в умовах воєнного стану є недостатніми для реалізації повноцінних програм МЕР. Обґрунтовано доцільність впровадження моделі багатоканального фінансування, яка поєднує власні податкові надходження, державну підтримку (мікрогранти через «Дія.Бізнес») та активне залучення зовнішніх інвестицій. Кейс Запорізької області на 2025 рік засвідчив, що навіть у зонах високого ризику можливе залучення значних ресурсів (зокрема від ЄІБ та USAID) за умови високої інституційної спроможності місцевої влади.

3. Роль інноваційних інструментів та цифровізації. Дослідження світового досвіду (зокрема Австралії, Канади, країн ЄС та США) показало, що майбутнє фінансової гнучкості громад лежить у площині цифрових рішень. Виокремлено цивільний краудфандинг та платформи муніципального співфінансування (match-funding) як інструменти, що не лише залучають додаткові кошти, а й підвищують соціальну згуртованість та легітимізацію проєктів розвитку. Для України перспективним є впровадження муніципальних облігацій (GO Bonds) та розширення програм компенсації відсоткових ставок для малого та середнього бізнесу.

4. Визначено, що ефективність інноваційних підходів прямо залежить від якості муніципального менеджменту. Ключовими векторами вдосконалення визначено: розробку інтегрованих стратегій фінансування МЕР з фокусом на позабюджетні джерела; цифровізацію бюджетного

планування та моніторингу; розвиток міжмуніципального співробітництва (альянсів) для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що перехід від моделі «бюджету виживання» до «бюджету розвитку» в сучасних умовах можливий лише через радикальне розширення фінансового інструментарію. Удосконалення нормативно-правової бази та підвищення прозорості фінансових операцій на місцевому рівні є критичними передумовами для залучення інвестицій та забезпечення сталого економічного поступу територіальних громад навіть у складних безпекових умовах.

ВИСНОВКИ

У розділі 1 здійснено комплексний теоретико-аналітичний аналіз джерел фінансування програм місцевого економічного розвитку в Україні з урахуванням сучасних умов децентралізації, трансформації фінансової системи та зростання ролі територіальних громад у забезпеченні сталого розвитку. Проведене дослідження дозволило систематизувати підходи до класифікації фінансових ресурсів та визначити їх місце у механізмі реалізації програм соціально-економічного характеру на місцевому рівні.

Встановлено, що традиційні бюджетні джерела фінансування, зокрема доходи місцевих бюджетів та міжбюджетні трансферти, залишаються базовою фінансовою основою реалізації місцевих програм розвитку. Водночас їх можливості є обмеженими через нерівномірність податкової бази територіальних громад, залежність від державних дотацій і субвенцій, а також зростання видаткових зобов’язань органів місцевого самоврядування. Це зумовлює необхідність пошуку та активного залучення додаткових фінансових ресурсів поза межами традиційного бюджетного механізму.

У ході дослідження обґрунтовано важливу роль альтернативних джерел фінансування програм місцевого розвитку, серед яких ключове місце посідають державно-приватне партнерство, грантове фінансування міжнародних організацій, інвестиції приватного сектору, муніципальні запозичення та краудфандинг. Їх використання дозволяє не лише зменшити навантаження на місцеві бюджети, але й сприяє залученню інвестицій, впровадженню інноваційних управлінських рішень, активізації економічної діяльності та підвищенню участі громадськості у розвитку територій.

Окрему увагу в розділі приділено аналізу бюджетних фінансових ресурсів України та джерел їх формування. Визначено, що податкові надходження є основним і найбільш стабільним джерелом доходів бюджету, тоді як неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні

трансферти та державні запозичення відіграють допоміжну або компенсаторну роль. Значна залежність бюджету від трансфертів і запозичень свідчить про наявність системних фінансових викликів і актуалізує потребу у вдосконаленні податкової та бюджетної політики.

Дослідження позабюджетних фінансових ресурсів показало, що вони є важливим елементом фінансової системи держави та виконують соціальну, розподільчу, стабілізаційну, цільову та регулюючу функції. Функціонування позабюджетних фондів дозволяє забезпечити гарантоване фінансування соціально значущих напрямів, зменшити навантаження на бюджет і підвищити ефективність перерозподілу фінансових ресурсів у державі.

Загалом результати аналізу підтверджують, що ефективне фінансове забезпечення програм місцевого економічного розвитку можливе лише за умови комплексного підходу до формування та використання різних джерел фінансування. Поєднання бюджетних, позабюджетних і альтернативних фінансових ресурсів, удосконалення нормативно-правового регулювання, розвиток інституційної спроможності громад та впровадження сучасних фінансових інструментів є необхідними передумовами забезпечення фінансової самостійності територіальних громад і досягнення сталого соціально-економічного розвитку.

У другому розділі дослідження здійснено комплексний аналіз сучасного стану фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні в умовах воєнного стану, а також узагальнено світовий досвід застосування інноваційних інструментів фінансування місцевих програм. Це дозволило виявити як системні проблеми функціонування місцевих фінансів, так і потенційні напрями їх трансформації з урахуванням міжнародних практик.

Проведений аналіз засвідчив, що фінансове забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні у 2022–2024 роках формувалося під впливом потужних зовнішніх шоків, спричинених повномасштабною війною. Виявлено суперечливість бюджетних тенденцій: з одного боку, спостерігається поступове відновлення доходної частини місцевих бюджетів

та адаптація бюджетної системи до умов воєнного стану, з іншого – відбувається зниження фінансової автономії територіальних громад, посилення залежності від міжбюджетних трансфертів і зростання кількості дефіцитних бюджетів. Така ситуація істотно обмежує можливості громад щодо реалізації довгострокових програм місцевого економічного розвитку та зумовлює підвищені бюджетні ризики.

Доведено, що війна суттєво загострила просторову асиметрію фінансової спроможності територіальних громад. Найвищий рівень бюджетної автономії та потенціалу розвитку зосереджений у місті Києві та західних регіонах, які стали центрами релокації бізнесу та економічної активності. Водночас східні та південні регіони характеризуються критичним скороченням власної доходної бази та фактичною трансформацією місцевих бюджетів у інструмент підтримки базової життєдіяльності за рахунок державних трансфертів. Виявлена регіональна диференціація підтверджує необхідність диференційованої фінансової політики місцевого розвитку з урахуванням безпекових, економічних та демографічних чинників.

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів показав зміну ролі традиційних джерел фінансування та поступове зростання значення неподаткових надходжень, грантів і міжнародної допомоги. Це свідчить про формування передумов для переходу до гібридних моделей фінансування місцевого економічного розвитку, у межах яких бюджетні ресурси доповнюються зовнішніми та інноваційними фінансовими інструментами.

Узагальнення світового досвіду у підрозділі 2.2 довело, що в умовах обмеженості бюджетних ресурсів ключову роль у забезпеченні сталого місцевого розвитку відіграють інноваційні механізми фінансування. Практики застосування муніципальних облігацій у США демонструють високий потенціал мобілізації довгострокового капіталу для інфраструктурних і соціальних проєктів та посилення фінансової автономії громад. Досвід державно-приватного партнерства у Німеччині та Великій Британії підтверджує ефективність залучення приватних інвестицій за умови чіткого

розподілу ризиків і відповідальності між партнерами. Грантові моделі Австралії та Канади доводять важливість децентралізованих, конкурсних підходів до фінансування, які стимулюють місцеву ініціативу, соціальну згуртованість та економічну активність громад.

Систематизація міжнародного досвіду дозволила сформулювати ключові орієнтири для України: поєднання бюджетного фінансування з ринковими та грантовими інструментами, посилення інституційної спроможності місцевого самоврядування, удосконалення механізмів міжбюджетного вирівнювання та впровадження прозорих і результатно-орієнтованих моделей управління фінансовими ресурсами. Особливого значення набуває адаптація інноваційних інструментів з урахуванням воєнних ризиків і потреб післявоєнного відновлення територій.

Отже, результати розділу 2 підтверджують, що подальший розвиток системи фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку в Україні потребує переходу від переважно трансфертної моделі до інноваційної, багатоканальної системи фінансування. Такий підхід має забезпечити підвищення фінансової стійкості територіальних громад, зменшення регіональних дисбалансів та формування надійного фінансового підґрунтя для реалізації стратегій відновлення і сталого розвитку в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. $22k arts boost: Whitsunday creatives Score grant windfall. Five diverse projects, including a regional art trail, a sculptor residency, and funding for local Aboriginal artist, will share in the significant investment aimed at transforming the Whitsunday arts scene and attracting new cultural visitors. URL: https://surli.cc/nwmnvk

2. 3 Ways to Reinvent Your Monthly Income Investments for Retiremen. URL: https://www.citizinvestor.com/

3. About Goteo. URL: https://en.goteo.org/about

4. Best-in-class free crowdfunding. Laser-focused on your fundraising success. FundRazr. URL: https://fundrazr.com/

5. By Matthew Hollow. Crowdfunding and civic society in Europe: a profitable partnership? Magnivate by ColorLabs & Company. URL: https://oc.citizensforeurope.org/ojs/crowdfunding-and-civic-society-in-europe-a-profitable-partnership/?utm_source=chatgpt.com

6. Community Support Grants Program (Australia). URL: https://www2.fundsforngos.org/community-development/community-support-grants-program-australia/?utm_source=chatgpt.com

7. Francesca Romana Medda, Luca Cocconcelli. Municipal bonds as a means of accelerating local infrastructure investment. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers - Management, Procurement and Law* (2018) 171 (5): 220–227. URL: https://doi.org/10.1680/jmapl.17.00018

8. Hrytsko R., Kvasnii L., Shulzhyk Y. Modern approaches to the management of the financial objectives of the territorial community. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum.* 2022. №10. URL: http://czvestnic.info/ojs/index.php/cz_ojs/article/view.

9. James Chen, Gordon Scott. Understanding General Obligation Bonds: Types and Comparison With Revenue Bonds. *Investopedia*. 2025. URL:

https://surl.li/arcomf

10. James Chen, Robert Kelly/ Revenue Bond: Definition, Types, and Examples. *Investopedia*. 2021. URL: https://www.investopedia.com/terms/r/revenuebond.asp

11. Jubilee Library. URL: https://www.brighton-hove.gov.uk/libraries-leisure-and-arts/libraries/our-libraries-and-their-opening-times/jubilee-library

12. Kovalenko V., Lyutiy I. Main approaches to diversifying sources of financing of the territorial communities. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 2024. *2 (225)*, 27-37. URL: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/225-2/3

13. Last chance': $194k in grants before council changes. Fraser Coast council has opened the final round of its community grants program, offering local groups the chance to share in $194,000 for projects and equipment. URL: https://surl.li/zwqzfn

14. List of Social cause crowdfunding platforms across Europe. CrowdSpace. URL: https://thecrowdspace.com/directory/list-of-social-cause-crowdfunding-platforms-across-europe/?utm_source=chatgpt.com&country=fr

15. Local governments' legal, institutional, and financial landscape in Ukraine. Інститут KSE презентував аналітичний звіт про стан місцевого самоврядування в Україні. Kyiv, 2024. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/12/KSE_for_BGK_Final_Report-1.pdf

16. Mathias Foged. Civic crowdfunding: A guide for local authorities. Smallbrooks. URL: https://smallbrooks.com/introduction-civic-crowdfunding/?utm_source=chatgpt.com

17. Mauro Paoloni, Alberto Dello Strologo, Niccolò Paoloni, Edoardo D Andrassi. Discovering Civic Crowdfunding: A Systematic Literature Review and Future Agenda. *International Journal of Business and Management*; 2025. Vol. 20, No. 1. URL: https://ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/view/0/51110

18. Public Private Partnerships. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7c7835e5274a559005a152/07_PP

P_28.11.13.pdf?utm_source=chatgpt.com

19. Public-private partnerships. Digital Transformation Collaborative Finance Toolkit - FactSheets. UNESCO. URL: https://www.unesco.org/en/dtc-finance-toolkit-factsheets/public-private-partnerships?utm_source=chatgpt.com

20. Spacehive. Power to the people. Spacehive's mission is to make it easy for people to improve their local area. URL: https://www.spacehive.com/

21. Su Guo, Huijie Li, Yang Guo, Ke Gao. The Experience and Reference on PPP Development in Germany. *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 2017/ Volume 5. URL: https://www.sciencepublishinggroup.com/article/10.11648/j.ijefm.20170506.18

22. The Department of Social Services (DSS) maintains this website. 2025 Supported by the Australian Government. URL: https://www.communitygrants.gov.au/?utm_source=chatgpt.com

23. Top 15 Crowdfunding Platforms in Europeю Crowdsourcing. URL: https://crowdsourcingweek.com/blog/top-15-crowdfunding-platforms-in-europe/

24. Town of New Tecumseth announces Community Grant Program 2026 (Canada). FUNDSFORNGOS LLC. URL: https://surl.li/jiiqkl

25. Will Kenton, Eric Estevez, Suzanne Kvilhaug. Understanding Private Finance Initiatives (PFI): Pros, Cons, Notable Examples. 2025. Investopedia. URL: https://www.investopedia.com/terms/p/privatefinanceinitiative.asp

26. Ажажа М.А., Дашков А.О., Цикін Д.С. Теоретико-концептуальні засади формування клієнтоорієнтованої моделі публічного сервісу: від «послуга як процедура» до «послуга як досвід». *Публічне управління і адміністрування в Україні.* Випуск 42. 2024. С. 188-194. DOI https://doi.org/10.32782/ pma2663-5240-2024.42.33

27. Ажажа М.А., Фурсін О.О., Венгер О.М. Зарубіжний досвід регіонального економічного розвитку: інновації, екосистема, місцеве самоврядування. *Humanities Studies*. 2022. № №11(88). С. 169-183. URL: http://humstudies.com.ua/article/view/261934.

28. Ажажа Марина, Воронкова Валентина, Бойко Микола, Коротких

Марина. Планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації: міжнародний досвід. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). 224 p. С.181-190. URL: http://humstudies.com.ua/article/view/298040/290844

29. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. Вид. 2-ге. / Пер. з англ. А.Кам’янець. Львів: Літопис, 2002.

30. Буй Т. Г., Прімєрова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки.* 2023. Т. 8, Вип. 1. С. 17–24.

31. Варченко О., Варченко О., Драган О., Ткаченко К., Рибак Н., Зубченко В. «Зелені» фінанси в повоєнному відновленні України: організаційно-фінансові аспекти. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2024. № 3(56). С. 75–85. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4403

32. Васильченко Г. Місцевий економічний розвиток і прямі іноземні інвестиції. *Галицький економічний вісник*. 2009. № 1. С. 40-46. (проблеми мікро- та макроекономіки України). URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/263/2/GEB_2009_No1-G_Vasilchenko-Local_economic_development__40.pdf

33. Ватаманюк-Зелінська У., Казакова О.Вирівювання диспропорцій місцевих бюджетів, що виникли у зв’язку з повномасштабною війною». *Інноваційна економіка*, 2024. № 4. URL: https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.4.15

34. Венгер О. М Ажажа М. А., Дашков А. О., Цикін Д. С., Жихар Г. Д. Розділ 9. Сталий розвиток як стратегічний вектор публічного управління. Екологічний менеджмент у системі цифрових інновацій сталого розвитку: стратегії для зеленої економіки, металургії та бізнесу : колективна монографія / за наук. ред.: В. Г. Воронкової, Н. Г. Метеленко. Львів Торунь : Liha-Pres, 2025. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/29872/1/0064665.pdf

35. Виклики економічного розвитку регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення: науково-аналітична доповідь. URL: https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf

36. Вінницька О. А. Податкові надходження в системі доходів державного бюджету України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Економічні науки.* 2023. № 3. С. 24-29. UR: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_3_5.

37. Глущенко, А. «Зелена» фінансова архітектура та економічний розвиток: роль «зелених» облігацій у трансформації національних економік. *Сталий розвиток економіки,* 2025. 4 (55), 172-180. URL: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-55-24

38. Гранти. Благодійний фонд «МХП - громаді». URL: https://mhpgromadi.org.ua/hranty/usi-hranty/?utm_source=chatgpt.com

39. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. URL: https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=NATIONAL

40. До 150 000 грн – міні-гранти на розвиток потенціалу молодих жіночих організацій Запорізької області. URL: https://chaszmin.com.ua/do-150-000-grn-mini-granty-na-rozvytok-potentsialu-molodyh-zhinochyh-organizatsij-zaporizkoyi-oblasti/?utm_source=chatgpt.com

41. Запорізька ОДА оголошує гранти для розвитку бізнесу: до 1 мільйона гривень на власну справу. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: https://www.zoda.gov.ua/news/75467/zaporizka-oda-ogoloshuje-granti-dlya-rozvitku-biznesu-do-1-milyona-griven-na-vlasnu-spravu.html?utm_source=chatgpt.com

42. Звіт про результати аналізу виконання основних показників місцевих бюджетів за 2022–2024 роки. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2025/28-6_2025/Zvit_28-6_2025.pdf

43. Інформація офіційного сайту Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/

44. Келеберда Т., Далик В. ., Бабій С. ., Ярмус, С., Злотогурський К.

Інноваційні методи вдосконалення фінансування територіальних громад у післявоєнній період. *Академічні візії,* 2023. (20). URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/589

45. Комеліна О., Чичкало-Кондрацька І., & Оболенський О. Світовий досвід реалізації регіональних і міжрегіональних інноваційних проєктів та ініціатив. *Економіка і регіон Economics and Region*, 2025. 2(97), 49–59. https://doi.org/10.26906/EiR.2025.2(97).3787

46. Коробчук Т. І. Подзізей О. О. Фінансове забезпечення відновлення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економіка і суспільство.* Випуск 48. 2023. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-11

47. Луців Б., Дзюблюк О., Чайковський Я., Луців П., Чайковський Є. Роль зеленого банкінгу в забезпеченні цілей сталого економічного розвитку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2024. № 1(54). С. 23–36. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4250

48. Любчак І. С. Формування доходів державного бюджету в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету*. 2023. № 58. С. 61-67.

49. Мавко Петро. Місцевий економічний розвиток. *Інститут громадянського суспільства.* 2025. URL: https://www.csi.org.ua/news/misczevyj-ekonomichnyj-rozvytok/

50. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період: посібник для органів місцевого самоврядування. 2022. Львів. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf

51. Назаркевич І. Б., Шутко А. М. Роль податків у доходах Державного бюджету України. *Молодий вчений.* 2022. № 9. С. 139-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2022_9_32.

52. Науменкова С., Міщенко С. Інноваційні інструменти зеленого фінансування для України. *Економічний простір,* 2024. (189), 291-299. URL:

https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-51

53. Нєізвєстна О. В., Приймак Н. С., Павлушенко О. В., Коч Ю. Л. Аспекти забезпечення збалансованого розвитку місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Торгівля і ринок України*, 2023. 1(51). https://doi.org/10.33274/2079-4762-2022-51-1-87-95

54. Онищук Ігор. Аналітичний огляд: місцеві бюджети під тиском війни - підсумки першого півріччя 2025 року. URL: https://decentralization.ua/news/19996?utm_source=chatgpt.com

55. Оцінка впливу війни на макро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024. 86 с.

56. Патицька Х. О., Гринчишин І. М., Лещух І. В., Максименко А. О., Бас-Юрчишин М. А. Центро-периферійні взаємодії в умовах децентралізації: регіональний і локальний вимір: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2021. 292 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: http://ird.gov.ua/irdp/p20210004.pdf

57. Пашинська К. С.. Використання проектів державно-приватного партнерства в Німеччині. *Економіка і організація управління*. 2016. 3(23) (Вер 2016), 404-409. URL: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2913?utm_source=chatgpt.com

58. Педченко Н. С., Лапечук О. А., Нестуля Ю. О., Нестуля В. О., Педченко М. Г. Обґрунтування необхідності побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки та її значення у системі фінансового менеджменту підприємства в умовах війни. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки».* 2024. № 3 (113). С. 59–66. URL: http://www.puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/273/259

59. Педченко Н., Нестуля Ю., Кудацький О., Педченко М. Інноваційна екосистема відновлення національної економіки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки».* 2023. № 4 (110). С. 56–60. DOI:

https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-4-8

60. Педченко Н., Прасолова С., Франко Л., Семикоз Д., Борсук С. Теоретико-методологічні засади дослідження екосистеми фінансового відновлення та економічного розвитку території (на прикладі Полтавської області). *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки».* 2025. № 2 (116). С. 84–90. DOI: https://doi.org/10.37734/2409-6873-2025-2-12

61. Педченко, Н. С., Прасолова, С. П., Франко, Л. С., & Борсук, С. І. Фінансові джерела формування екосистеми економічного розвитку та фінансового відновлення території в умовах війни (на прикладі Полтавської області). *Підприємництво і торгівля*, 2025. (46), 105-115. URL: https://doi.org/10.32782/2522-1256-2025-46-12

62. Про затвердження Методики визначення джерел і механізмів фінансового забезпечення публічних інвестиційних проєктів та програм публічних інвестицій. Наказ Міністерства фінансів України № 131 від 28.02.2025 . URL: https://chatgpt.com/c/69657ca3-c008-8331-a4bf-f64ded3a88ba

63. Про невідкладні заходи щодо фінан-сового забезпечення функціонування держа-ви в умовах воєнного стану. Указ Президен-та України від 24.02.2022 р. No67/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67/2022/sp:max100#Text

64. Регіональні грантові програми. Запорізька міська рада. URL: https://zp.gov.ua/news/270713-regionalni-grantovi-programi?utm_source=chatgpt.com

65. Русіна Ю. О. Вплив повномасштабної війни на бюджетну систему України. *Журнал стратегічних економічних досліджень*, 2024. (2), 65–73. URL: https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.2.7

66. Стан місцевих бюджетів після повномасштабного вторгнення: що показав перший аналіз, проведений Рахунковою палатою. URL: https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2895

67. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні 2016 :

наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ; наук. ред. В. С. Кравців ; наук. координатор С. Л. Шульц. Львів, 2016. 218 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: https://www.ird.gov.ua/irdp/p20160101.pdf

68. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні 2017: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації: наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців; наук. координатор І. З. Сторонянська. Львів, 2017. 120 с.

69. Тропіна В.Б. Цільові фонди у фінансовій системі України. *Фінансова політика та економічне регулювання Наукові праці НДФІ.* 2005. 4(33). URL: https://npndfi.org.ua/docs/NP_05_04_165_uk.pdf?utm_source=chatgpt.com

70. Федюк Василь. Секрети місцевого економічного розвитку або як громаді досягнути стійкого економічного зростання. Portal "Decentralization". 2025. URL: https://decentralization.gov.ua/en/news/19193#_ftn1

71. Фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності: електрон. монографія / наук. ред. І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2025. 387 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: http://ird.gov.ua/irdp/p20250003.pdf

72. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол.: Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та ін. (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2023. 145 с.

73. Функціональні типи територій як об’єкт державної регіональної політики: методологія ідентифікації та інструментарій стимулювання розвитку / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів, 2022. 494 с (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: http://ird.gov.ua/irdp/p20220007.pdf

74. Хелман Крістофер, Шифрін Метт/ Муніципальні облігації в зелену

енергетику – гарячий тренд в інвестиціях. Чому це золота жила для банків та збитки для бюджету. Журнал Forbes Ukraine. 2022. URL: https://forbes.ua/money/munitsipalni-obligatsii-yak-noviy-trend-v-esg-investitsiyakh-yak-ikh-vikoristovuyut-v-kalifornii-09122022-10376?utm_source=chatgpt.com

75. Яворська Т.В. Регулювання краудфандингової діяльності у країнах Північної Америки. Оглядова стаття. *Economic journal Odessa polytechnic university.* 2018. №4(6). URL: https://economics.net.ua/ejopu/2018/No4/89.pdf?utm_source=chatgpt.com

76. Як релокація бізнесів відобразилася на бюджетах областей. URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/11/20/infografika/ekonomika/yak-relokacziya-biznesiv-vidobrazylasya-byudzhetax-oblastej